

Atskaite
par zinātnisko pētījumu

„Iedzīvotāju starpvalstu ilgtermiņa
migrācijas ietekme uz Latvijas
tautsaimniecību”

Pirmais etaps
Migrāciju ietekmējošo faktoru analīze
Migrācijas matemātiskā modeļa koncepcijas sagatavošana

Līgums Nr. 301

Rīga, 2009. gada 30. aprīlis

Saturs

Ievads	3
1. daļa. Migrāciju ietekmējošie faktori	6
1.1. Pētījuma ierobežojums, metodoloģiskie principi, jēdzieni un definīcijas	6
1.2. Migrācijas juridiskais, politiskais un ekonomiskais ietvars	9
1.2.1. Migrācijas galvenās tendences Latvijā	9
1.2.2. Migrācijas juridiskais pamats	10
1.2.3. Migrācijas ekonomiskie un politikas aspekti	14
1.3. Migrācijas intensitāte un virzieni	25
1.3.1. Migrācijas apmērs	25
1.3.2. Migrācijas virzieni	29
1.3.3. Migrācijas struktūra pēc tautības, vecuma un dzimuma	31
1.3.3.1. Migrācijas struktūra pēc tautības	32
1.3.3.2. Migrācijas struktūra pēc vecuma un dzimuma	33
1.4. Migrāciju ietekmējošie faktori	35
1.5. Pārrobežu migrācija	36
1.6. Nelegālā migrācija	37
1.7. Migrācijas ietekme uz tautsaimniecību	37
1.7.1. Imigrācijas ietekme	38
1.7.1.1. Ieguvums	38
1.7.1.2. Izmaksas	42
1.7.2. Emigrācijas ietekme	46
1.7.2.1. Ieguvums	46
1.7.2.2. Izmaksas	47
II. Migrācijas matemātiskā modeļa koncepcija	50
2.1. Modeļa mērķis	50
2.2. Modeļa pamatprincipi	51
Secinājumi	52
Vēres	54

Ievads

Iedzīvotāju starpvalstu ilgtermiņa migrācija ir faktors, kura ietekmi tautsaimniecības attīstības nākotnes paredzējumos nevar atstāt bez ievēribas. Tāpēc 2008. gada beigās iecerēts un ar Eiropas Komisijas pārstāvniecības atbalstu uzsākts pētījums *Iedzīvotāju starpvalstu ilgtermiņa migrācijas ietekme uz Latvijas tautsaimniecību*.

Pētījuma mērķis bija noskaidrot iedzīvotāju starpvalstu migrācijas tiešo un netiešo ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību (vērtības izteiksmē). Šim nolūkam bija paredzēts izveidot matemātisku modeli. Atbilstoši nosaukumam un pētījuma mērķim, pētīta tikai iedzīvotāju starpvalstu ilgtermiņa migrācija – emigrācija un imigrācija.

Pētījumu bija paredzēts veikt divos etapos.

Pirmajā etapā (piecos mēnešos kopš darba sākuma) bija paredzēts analizēt migrāciju ietekmējošos faktorus un to ietekmi vērtības izteiksmē un vienlaicīgi veidot ekonomiski matemātisko modeli migrācijas ietekmes analīzei vērtības izteiksmē. Darba rezultātā zinātniskā atskaitē bija jāsniedz informācija par migrāciju ietekmējošiem faktoriem un migrācijas matemātiskā modeļa koncepcijas sagatavošanu.

Otrajā etapā (divos mēnešos kopš pirmā etapa pabeigšanas) bija paredzēts izveidot ekonomiski matemātisko analīzes modeli un veikt migrācijas ietekmes aprēķinus. Modeļa apraksts un iegūtie migrācijas analīzes rezultāti tiks apkopoti otrā zinātniskajā atskaitē.

Pētāmās problēmas aktualitāte

Sabiedrība un eksperti uzskata, ka kopš 2004. gada Latvijas tautsaimniecību ietekmē migrācijas procesi. Galvenokārt ekonomisku iemeslu dēļ, Latvijas iedzīvotāji dodas uz Eiropas Savienības (ES) valstīm darba meklējumos, un paliek tur īsāku vai ilgāku laiku, vai pārceļas uz dzīvi ārvalstīs pavisam.

Emigrācija rada gan tiešu, gan netiešu ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību. Biežāk lietotie argumenti ir, ka valstī samazinās bezdarbs, izbraucēji sūta uz Latviju daļu savu ieņēmumu, ārvalstīs apgūst valodas un darba iemaņas, un, atgriežoties mājās, var efektīvāk darboties savā un valsts labā. No otras puses, tās ietekmē samazinās darbaspējīgo iedzīvotāju skaits, darba spēka trūkums kavē ekonomiskā potenciāla izmantošanu pilnībā un rada zaudējumus neiegūtu ieņēmumu veidā, uz ārvalstīm izbrauc daudz gados jaunu izglītotu cilvēku un tas izmaina iedzīvotāju ataudzes modeļus.

Neskatoties uz darbaspēka trūkumu, imigrantu iesaistīšana Latvijas darba tirgū ir atzīta par nevēlamu un ir ierobežota. Darbaspēka ievešana var radīt sociālo un etnisko spriedzi, vietējie strādājošie zaudēs darbu. Imigrācijas ekonomiskās sekas netiek apspriestas, priekšlikumi par liberālāku imigrācijas politiku tiek uzskatīti par nepieņemamiem.

Patreizējā ekonomiskā krīze migrācijas situāciju sarežģī vēl vairāk. Daļa izbraukušo, zaudējot darbu ārvalstīs, atgriežas Latvijā, bet nevar te atrast darbu, radot papildus slodzi sociālo labumu sadalē, kas ekonomisko problēmu ietekmē jau tā ir apgrūtināta. No otras puses, paplašinās darba tirgus piedāvājums, darba ņēmēju prasības samazinās, kas savukārt atvieglo uzņēmējdarbību. Krīzei pastiprinoties, atjaunojas emigrācija.

Migrācijas sociālās un ekonomiskās sekas kvalitatīvā aspektā ir apzinātas un novērtētas, taču vienkāršotā veidā, uz nepilnīgu datu bāzes un galvenokārt emigrācijas aspektā. Migrācijas procesu novērtējums vērtības izteiksmē nekad nav veikts, ir tikai izteikti

pieņemumi par atsevišķiem vērtības aspektiem, piemēram, pārsūtītajiem ieņēmumiem. No īsā situācijas izklāsta redzams, ka migrācijas procesu ietekme uz tautsaimniecību ir sarežģīta, tā atrodama gan makro, gan mikro ekonomikas līmenī, un novērtējums vērtības izteiksmē nav iegūstams vienkāršā veidā. Bez tam, migrācijas pētījumos par līdzīgām norisēm ir iegūti dažādi, dažkārt pat galēji pretēji secinājumi.

Savukārt lēmumu pieņemšanai un valsts attīstības virzībai, šāds novērtējums ir nepieciešams, piemēram, lai pieņemtu lēmumu par imigrācijas ierobežojumu atcelšanu vai pastiprināšanu, esošajam iedzīvotāju skaitam un sastāvam piemērotas tautsaimniecības struktūras izveidi, makroekonomiskās stabilitātes nodrošināšanu.

Migrācijas procesi ir dinamiski, situācija un ietekme bieži mainās, tāpēc ietekmes novērtējumus ir jāatkārto. Latvijā pašlaik nav ne mehānisma, kas ļautu regulāri veikt migrācijas procesu ekonomisko novērtējumu, ne organizācijas, kas to darītu. Līdz šim veiktie pētījumi veltīti galvenokārt emigrācijas ceļoņu, apmēra un kvalitatīvās ietekmes novērtējumiem (Hazans (2004, 2009), Indāns, Eglīte), vai vēl specifiskākā aspektā. Piemēram, SKDS ir veicis pētījumu *Pētījums par ārpus Latvijas dzīvojošajiem bijušajiem Latvijas iedzīvotājiem, viņu pēctečiem un kopienām* (*Pētījums ...*, 2006). Latvijas universitātē tiek veikts pētījums *Latvijas darbaspēka starpvalstu kustība: sociālo tīklu dinamika emigrācijas un re-emigrācijas procesos* (A. Kalniņa). Projekts veltīts Latvijas iedzīvotāju emigrācijas un re-emigrācijas (atgriešanās migrācijas) modeļu pētniecībai un sociālo tīklu dinamikas studijām gan Latvijā, pirms indivīds/i pieņem lēmumu migrēt, gan jaunajā mītnes zemē, gan pēc atgriešanās dzimtenē.

Imigrācijas aspektiem veltītu pētījumu tikpat kā nav. Daži imigrācijas politikas maiņas pamatojumi atrodami Ivara Indāna rakstos. Sabiedrības integrācijas aspekti un imigrācijas nosacījumu starptautiski salīdzinājumi atrodami starptautiskā projekta *Mācāmies uzņemt: Imigrantu integrācija Latvijā un Polijā* rezultātu publikācijā (Latvijas partneris šajā projektā ir Sabiedriskās politikas centrs „Providus”) (*Mācāmies ...*, 2008). Migrācijas jautājumiem labprāt pievēršas Latvijas augstskolu studenti, maģistranti un doktorandi, gatavojot savus kvalifikācijas darbus, taču arī viņi galvenokārt analizē migrācijas sociālos aspektus, bet ekonomiskos novērtējumus nepiedāvā.

Imigrācijas jautājuma jutīgumu rada šķietamība, ka iedzīvotāji slikti uztver imigrāciju, motivējot savu nepatiku ar to, ka imigrācijas rezultātā vietējie strādājošie zaudē darbu un dzīves telpu. Taču migrācijas pētnieki pierāda, ka tā nav. Tieši otrādi, attīstītajās pasaules valstīs imigrācija ir nozīmīgs ekonomiskās attīstības faktors, pilnvērtīga ekonomiskās attīstības un nodarbinātības politikas sastāvdaļa.

Pētījumā *Iedzīvotāju starpvalstu migrācijas ietekme uz Latvijas tautsaimniecību* paredzēts izmantot matemātisko ietekmes novērtēšanas modeli. Modelis ir instruments simulācijas aprēķiniem, ar tā palīdzību būs iespējams novērtēt migrācijas procesu ietekmi tagad un jebkurā laikā un situācijā, par kuru ir jāpieņem ekonomiskās politikas vai plānošanas lēmums.

Ar modeļa palīdzību tiks pētīts gan emigrācijas, gan imigrācijas process, un noteikta tās ietekme uz ekonomisko attīstību un darba resursu veidošanos kvantitatīvā un kvalitatīvā aspektā. Iespēju robežās (iespējas nosaka statistikas datu pieejamība) tiks aprēķināta migrācijas procesu tiešā un netiešā ietekme.

Šis dokuments ir ziņojums par darba pirmā posma: *Migrāciju ietekmējošo faktoru analīze, migrācijas matemātiskā modeļa koncepcijas sagatavošana* izpildi saskaņā ar līgumu, kas noslēgts starp Eiropas Komisijas pārstāvniecību Latvijā un eksperti Raitu Karnīti, līguma (pirkšanas pasūtījuma) numurs 301, atsauces datums 2008.11.12.

Pētījuma veica acad. Dr. ekon. Raita Karnīte un pētnieks Krišs Karnītis (Ekonomikas prognožu centrs).

1. daļa. Migrāciju ietekmējošie faktori

1.1. Pētījuma ierobežojums, metodoloģiskie principi, jēdzieni un definīcijas

Šajā pētījumā analizēta starpvalstu ilgtermiņa migrācijas (emigrācijas un imigrācijas) ietekme uz Latvijas tautsaimniecību. Tātad, no migrācijas problēmu kopuma šajā pētījumā analizēta tikai starpvalstu ilgtermiņa migrācija, un no tautsaimniecības problēmu kopuma tikai starpvalstu ilgtermiņa migrācijas ietekme uz tautsaimniecību.

Migrācija analizēta Latvijas ekonomikas prognozēšanas ekonomiski matemātiskā modeļa vajadzībām, tas ir, specifiski **ekonomiskā** un **iekšzemes** aspektā – ieguvumi un zaudējumi, ko migrācija rada Latvijas tautsaimniecībai. Pētījuma uzdevums nav detalizēti analizēt migrāciju dažādos tās aspektos, bet tikai tajos, kas nozīmīgi tautsaimniecības attīstības prognozēšanai – attiecībā pret **darbu un darba produktivitāti, patēriņu un sociālo nodrošināšanu**. Šādā nolūkā pētījumā vērtēts migrācijas nozīmīgums, faktori, kas varētu ietekmēt migrācijas politiku (pakāpe, virzieni), migrantu produktivitāte (attieksme pret darbu un patēriņu, saistībā ar dzimuma un vecuma struktūru) un ar migrāciju saistītās sociālās izmaksas.

Atbilstoši ANO Rekomendācijām, par ilgtermiņa migrantiem statistikā uzskata personas, kuras ierodas attiecīgajā valstī (pašvaldībā) vai izbrauc no tās ar mērķi izvēlēties citu pastāvīgo dzīvesvietu vismaz uz gadu. Obligāts nosacījums, lai personu uzskatītu par ilgtermiņa migrantu statistikā, ir jaunās dzīvesvietas reģistrēšana likumdošanā paredzētā kārtībā un iestādē. Prasība uzturēties ārpus savas iepriekšējās dzīves vietas vienu gadu vai ilgāk nošķir ilgtermiņa migrantus no citām robežu šķērsojošo personu grupām – piemēram, tūristiem un ekskursantiem.

Starpvalstu ilgtermiņa migranti ir personas, kuras ierodas attiecīgajā valstī vai izbrauc no tās ar mērķi izvēlēties citu pastāvīgo dzīvesvietu vismaz uz gadu.

Ilgtermiņa migranti ir ne tikai tie, kas dodas uz ārvalstīm strādāt, bet arī tie, kas dodas uz ārvalstīm tikai dzīvot, ekonomiskie migranti, bēgļi un patvēruma meklētāji.

Ikvienu personu, kas maina dzīves vietu un ir uzskatāma par migrantu, ir vienlaicīgi gan emigrants, gan imigrants (atkarībā no analīzes punkta – valsts, kuru atstāj (mītnes zeme), vai valsts, kurā ierodas).

Mūsdienās parādās jauni iedzīvotāju mobilitātes veidi, kam ir starpvalstu ilgtermiņa migrācijai līdzīga ekonomiskā ietekme, bet kas neatbilst ANO Rekomendācijās ieteiktajam starpvalstu ilgtermiņa migrācijas statusam.

Piemēram, persona var ilgstoši, bet ar regulāriem pārtraukumiem, dzīvot savās „otrajās mājās”, kas atrodas ārvalstīs, paturot Latviju par pastāvīgo dzīves vietu. Dzīvojot ārvalstīs, šī persona palielina pieprasījumu un ar to saistīto ekonomisko darbību valstī, kur atrodas „otrās mājas”, un nosacīti samazina pieprasījumu un ar to saistīto ekonomisko darbību Latvijā tieši tāpat, kā ilgtermiņa starpvalstu migranti. Tā kā Latvija joprojām ir šādas personas pastāvīgā dzīvesvieta, tai ir iespējams izmantot valsts sabiedriskos un sociālos pakalpojumus līdzvērtīgi ar Latvijā dzīvojošiem – ilgtermiņa starpvalstu migrantiem šādas tiesības nav. Tā kā personas uzturēšanās „otrajās mājās” ir legāla, atkarībā no ārvalsts likumdošanas, tai var būt tiesības izmantot arī „otro māju” valsts sabiedriskos un sociālos pakalpojumus. Statistika personas, kas ilgstoši, bet ar

pārtraukumiem, dzīvo ārvalstīs „otrajās mājās”, par ilgtermiņa starpvalstu migrantiem neuzskata. Cik izdevies noskaidrot šī pētījuma ietvaros, šī migrācijas veida ekonomiskā nozīme nav pētīta ne Latvijā, ne ārvalstīs.

Migrācijas veids ar starpvalstu ilgtermiņa migrācijai līdzīgu ietekmi ir nosūtīšana darbā ārvalstīs, ko parasti dara darba devējs starpvalstu līgumu ietvaros vai darba aģentūras. Šādi darbinieki ir darbā pie darba devēja vai darba aģentūrā, bet darba un dzīves vieta uz ilgāku vai īsāku laiku ir ārvalstīs.

Starpvalstu migrācijai līdzīga ietekme uz tautsaimniecību ir arī pārrobežu migrācijai, kad cilvēki, kas mītnes valstī dzīvo pierobežā, strādā (legāli vai, visbiežāk, nelegāli) pierobežā citā valstī. Statistika pārrobežu migrāciju neuzrāda, un priekšstats par tās apmēriem ir tikai pierobežas pašvaldībām, taču tā ietekmē tautsaimniecību. Pārrobežu migrācija līdz šim ir maz analizēta.

Tā kā ne visi izbraucēji un iebrucēji izpilda nosacījumus, kas nodrošina atbilstību legāla migranta statusam (un iespēju būt iekļautam oficiālajā migrantu skaitā), pastāv arī nelegālā starpvalstu ilgtermiņa migrācija. Latvijā nelegālais imigrants ir iecelotājs no citām valstīm, kas nepiesaka sevi valsts varas iestādēm atbilstoši Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem (*Neregistrētās ...*, 2007: x).

Nelegālās migrācijas ekonomiskā ietekme ir tāda pati, kā legālās, izņemot to, ka nelegāliem emigrantiem nepienākas sociālās garantijas migrācijas mērķa valstī, bet joprojām pienākas mītnes valstī.

Migrācijas ietekme uz tautsaimniecību ir kvalitatīvā izteiksmē (struktūra, cilvēkkapitāla kvalitāte, izcelsmes valsts) vai kvantitatīvā (vērtības) izteiksmē novērtētas izmaiņas, ko rada migrācija, salīdzinot ar stāvokli, kāds ir bijis vai būtu bijis, ja migrācija nebūtu.

Akadēmiskajos ietekmes pētījumos, kur pētījuma metodoloģija ietver ekonomiski-matemātisko modelēšanu, migrāciju vērtē:

- kā endogēnu faktoru – makroekonomisko rādītāju izmaiņas rada izmaiņas migrācijas situācijā (parasti - pasliktinājums – emigrāciju, uzlabojums – imigrāciju), un tā savukārt ietekmē tautsaimniecību (emigrācija – pasliktina, imigrācija – uzlabo),
- kā eksogēnu faktoru – migrācija, ko radījuši ārēji, ar tautsaimniecību nesaistīti iemesli – galvenokārt valsts imigrācijas politika.

Parasti migrācijas ietekmi pēta dominējošo migrācijas plūsmu (emigrācijas vai imigrācijas) aspektā, ko raksturo migrācijas saldo (neto migrācija, vai starpība starp emigrāciju un imigrāciju). Saldo zīmi nosaka attiecībā pret iedzīvotāju skaita izmaiņu. Pozitīvs saldo nozīmē, ka imigrācija ir pārsniegusi emigrāciju (iedzīvotāju skaits palielinājies), negatīvs – ka emigrācija ir pārsniegusi imigrāciju (iedzīvotāju skaits samazinājies).

Tā kā migrācijas plūsmu sastāvs nav vienāds, no tautsaimnieciskā viedokļa ir nepieciešams analizēt arī migrācijas plūsmas atsevišķi – kā emigrācijas ietekme un imigrācijas ietekme. Ja migrācijas plūsmas būtu pilnīgi vienādas, tās savstarpēji izslēgtos un migrācijas rezultāts būtu tikai etniskas izmaiņas. Taču tās nav vienādas, tāpēc migrācija, pat ja tās saldo ir neitrāls, tautsaimniecības attīstībai var būt labvēlīga, ja

imigrācijas plūsmu kvalitāte ir labāka kā emigrācijas plūsmu kvalitāte, vai, iespējams, bet ne vienmēr, nelabvēlīga, ja ir otrādi.

Migrācijas novērtēšanai lieto:

- absolūtos rādītājus – emigrantu, imigrantu skaits un struktūra dažādos aspektos,
- relatīvos rādītājus, no kuriem biežāk lietotais rādītājs ir „relatīvā migrācija” (*crude migrant rate*), kas raksturo neto migrāciju uz 10000 vai 1000 iedzīvotājiem.

Šajā pētījumā un turpmāk modeļa aprēķinos migrācijas novērtēšanai izmantoti vairāki statistisko datu avoti – Latvijas statistika, Eurostat, OECD, dažādu valstu nacionālās statistikas institūcijas, zinātniskie pētījumi. Speciālas aptaujas pētījuma vajadzībām nav veiktas.

Pētījumu apgrūtināja statistisko datu nepilnības, pretrunas un nesalīdzināmība, kas raksturīga visiem statistisko datu avotiem. Migrācijas plūsmu noskaidrošanā spoguļsalīdzinājumu metode, ko bieži lieto starptautisko procesu analīzei, ir tikai daļēji izmantojama, jo migrācijas procesu uztveres metodoloģijas valstīs atšķiras. Parasti iebraukušo strādājošo skaitu vērtē pēc darba atļauju vai kādu citu reģistru datiem, taču salīdzināšanai ir jāzina, kas šajos reģistros tiek reģistrēti. Piemēram, Īrijā imigrantu skaitu vērtē pēc piešķirto sociālās apdrošināšanas numuru skaita, bet tos var saņemt gan imigranti, gan viesstrādnieki, kas ne vienmēr ir ilgtermiņa starpvalstu migranti (piemēram, tādi nav sezonas viesstrādnieki).

Pētījuma gaitā iegūta atziņa, ka migrācijas plūsmā pēc saistības ar darbu, patēriņu un Latvijā noteikto sociālās drošības sistēmu (trīs galvenie ietekmes lauki) var izdalīt trīs principiālas migrantu kategorijas:

- 1) oficiāli reģistrēti migranti (atbilst OECD definīcijai), kuru skaitu uzrāda valsts statistika,
- 2) pārējie izbraucēji un iebraucēji, to skaitā otro māju izmantotāji, nelegālie imigranti, pārobežu strādājošie un citi,
- 3) bēgļi un patvēruma meklētāji.

No iekšzemes ietekmes skatu punkta, pirmās kategorijas emigranti izzūd no Latvijas iedzīvotāju skaita – tie nav patērētāji Latvijā, nav darba resurss un cilvēkkapitāla atražošanas avots ne formāli, ne neformāli, un tie nesaņem Latvijas sociālās apdrošināšanas labumus, bet sūta uz Latviju daļu savu ieņēmumu. Pirmās kategorijas imigranti patērē Latvijā, ir darba resurss un cilvēkkapitāla atražošanas avots, bet kādu laiku pēc ierašanās Latvijā (vismaz piecus gadus – termiņuzturēšanās atļaujas darbības laikā) nesaņem sociālos pakalpojumus un sociālās garantijas.

Otrās kategorijas izbraucēji un nelegālie emigranti Latvijā nestrādā un nedzīvo (vai dzīvo nepilnu laiku), nerada patēriņu, bet saņem sociālos pakalpojumus un sociālās garantijas. Savukārt iebraucēji rada patēriņu un dažkārt strādā (pārobežu darbs), bet nesaņem sociālos pakalpojumus un sociālās garantijas.

Trešās kategorijas migranti parasti ir imigranti, tie Latvijā uzturas, bet nestrādā, dzīvojot Latvijā tie veido patēriņu, bet arī rada sociālās izmaksas. Tautsaimniecības

prognozēšanas aspektā trešās kategorijas imigrantu ietekme ir nenozīmīga. Pēc CSP datiem¹ no 1998. gada līdz 2007. gadam ieskaitot Latvijā iesniegti 208 pieteikumi patvēruma meklētāju un bēgļa statusa piešķiršanai un par tiem pieņemti 193 lēmumi. Šajā laikposmā bēgļa statuss, saskaņā ar Ženēvas konvenciju, piešķirts 15 personām, un aizsardzības statuss humanitāru un citu apsvērumu dēļ, kas ekvivalents patvērumam, piešķirts 19 personām. 159 gadījumos bēgļa statuss atteikts. 2007. gada beigās 15 pieteikumi nebija izskatīti. Nemeklējot atbildi uz jautājumu – kur paliek tie, kuru pieteikumi ir noraidīti, var redzēt, ka trešās kategorijas migrantu skaits darba un patēriņa ietekmes ziņā nav nozīmīgs un pagaidām aprēķinos šo kategoriju var neņemt vērā.

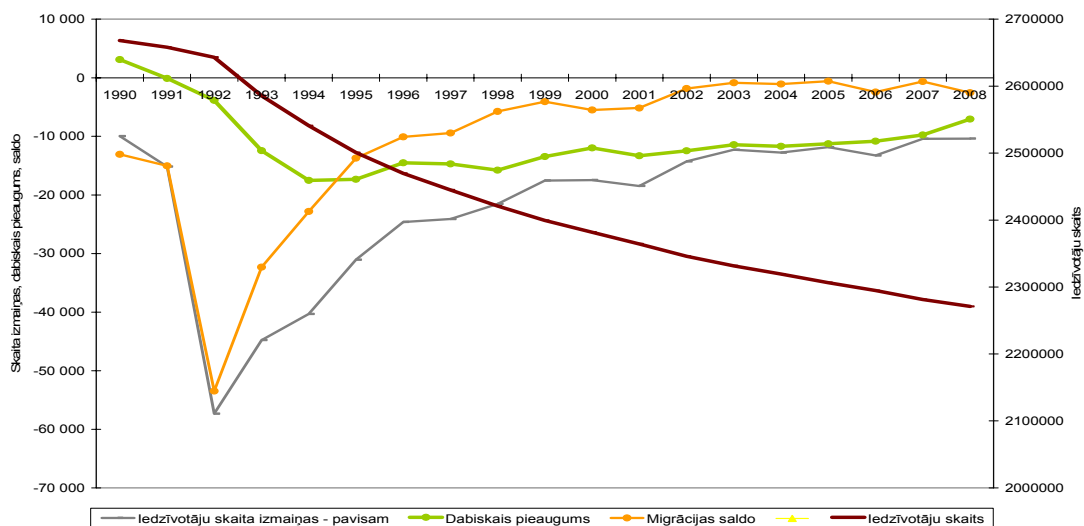
Pirmās migrantu plūsmas kategorijas analīzei tiks izmantoti Centrālās Statistikas pārvaldes (CSP) dati, jo tie ir oficiālie dati un kopumā dod pietiekami daudz informācijas analīzei. No CSP datiem iegūtie secinājumi tiek uzskatīti par teorētiskiem secinājumiem, bet tie atspoguļo tikai pirmās kategorijas migrantu ietekmi. Kur iespējams, teorētiskos secinājumus salīdzināsim ar citos pētījumos iegūtiem secinājumiem un aptauju datiem, iegūstot ziņas par otrās kategorijas migrantiem.

1.2. Migrācijas juridiskais, politiskais un ekonomiskais ietvars

1.2.1. Migrācijas galvenās tendences Latvijā

Migrācija Latvijā vienmēr ir bijis aktuāls jautājums. Pirmā pasaules kara laikā cilvēki bēga no Latvijas, brīvvalsts laikā tos sauca atpakaļ, kara gados atkal daudzi atstāja Latviju, bet Padomju gados Latvijas iedzīvotāju skaits migrācijas ietekmē strauji auga.

1990. gadā Latvijā dzīvoja vairāk kā 2,67 miljoni iedzīvotāju un Rīga jau sapņoja par miljonu pilsētas statusu. Pēc 1990. gada migrācijas virziens mainījās uz pretējo, imigrācijas intensitāte samazinājās un emigrācijas palielinājās, migrācijas saldo kļuva negatīvs (1., 2. attēls). Iedzīvotāju skaits kopš 1990. gada ir tikai samazinājies.

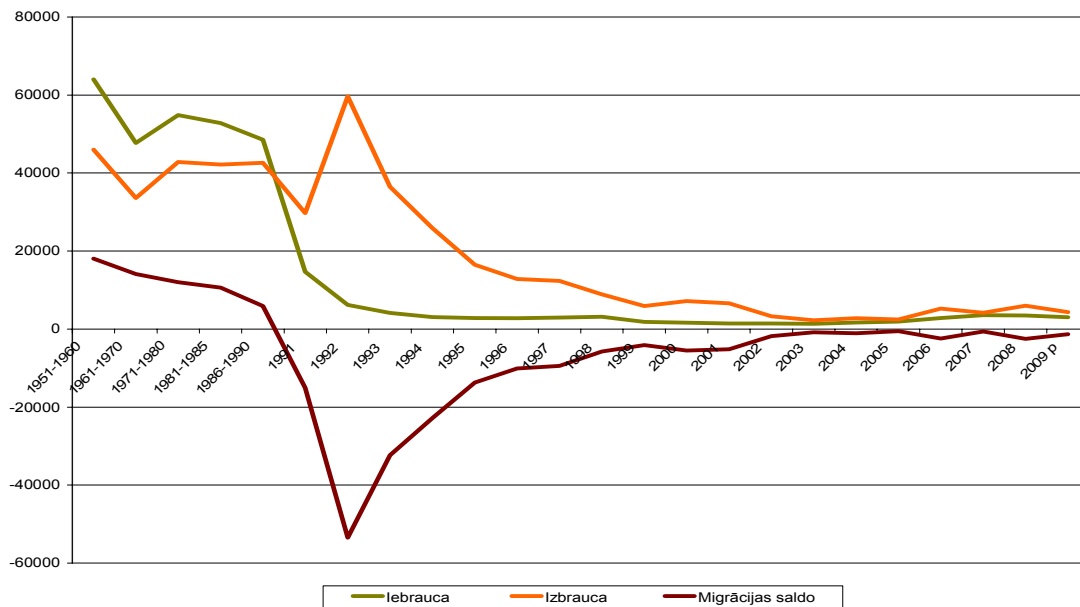
1. attēls. Iedzīvotāju skaits, iedzīvotāju skaita un to ietekmējošo faktoru izmaiņas, cilvēki.

Avots: CSP

¹ CSP datu bāze, 4-45. tabula. Patvēruma meklētāji un bēgļi Latvija. Skatīta 29.05.2009.

No 1993. gada līdz 2003. gadam negatīvais migrācijas saldo samazinājās un stabilizējās, bet kopš 2006. gada tas svārstās. Salīdzinot ar intensīvo migrācijas kustību deviņdesmito gadu sākumā, migrācijas saldo apmērs un virziena maiņa no uzlabojuma uz pasliktinājumu kopš 2003. gada liekas niecīga, tomēr eksperti to uztvēra kā nozīmīgu darbaspēka un iedzīvotāju skaitu ietekmējošu apstākli. Kā redzams 1. attēlā, migrācijas saldo izmaiņas korelē ar iedzīvotāju skaita izmaiņām vairāk un atbilstība ir precīzāka kā dabiskā pieauguma izmaiņas.

Iedzīvotāju ilgtermiņa starptautiskās migrācijas apmērs un izmaiņas redzamas 2. attēlā. Kā norādīts pētījuma metodoloģijā, CSP dati atklāj tikai pirmās kategorijas - oficiālo reģistrēto migrantu skaitu. Migrācijas eksperti, pamatojoties uz aptauju datiem, uzskata, ka kopējais izbraukušo Latvijas iedzīvotāju skaits pēdējos 2 gados ir 5-10 reizes lielāks kā statistikā minētais, un arī iebraucēju skaits ir lielāks, taču šos skaitļus nepieciešams pierādīt.

2. attēls. Iedzīvotāju ilgtermiņa starpvalstu migrācija gadā vai vidēji gadā, cilvēki.

Avots: CSP

Atbilstoši CSP datiem, migrācijas apmērs ir tik nenozīmīgs, ka migrācijas plūsmu strukturālā analīze nav pārlicinošs empīriskais pamatojums migrācijas pētījumiem. Tāpēc šajā pētījumā bieži izmantoti ārvalstu pētījumos iegūtie dati un secinājumi.

1.2.2. Migrācijas juridiskais pamats

Migrācijas juridiskais pamats ir liberāla darba spēka kustības politika lielākajā daļā pasaules valstu, brīva darba režīma veicināšana un citas pēdējo gadu inovācijas nodarbinātības politikā, kas atļauj cilvēkiem brīvāk un drošāk pārvietoties darba meklējumos gan vienas valsts iekšienē, gan ārvalstīs.

Migrācijas juridiskās normas nosaka Latvijas likumdošana, ES normas un nostādnes, kas Latvijai jāievēro, un ārvalstu likumdošana.

Migrācijas politika Latvijā ir neitrāla (pat veicinoša) emigrācijas virzienā un ierobežojoša imigrācijas virzienā. Emigrācijai ir noteikti tikai daži ierobežojumi. Piemēram, saskaņā ar pašreizējo likumdošanu, vecākiem bāriņtiesā jāsaskaņo pilnvara, kas pilnvaro citas personas atbildēt par viņu bērniem, ja tie dodas uz ārvalstīm ilgāk par trīs mēnešiem.

Ārzemnieku ierašanos un uzturēšanos Latvijā regulē vairāki likumi:

- Pilsonības likums,
- Iedzīvotāju reģistra likums,
- Vēlētāju reģistra likums,
- Repatriācijas likums,
- Patvēruma likums,
- Likums "Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības",
- Imigrācijas likums (paredzēti plaši grozījumi),
- Bezvalstnieku likums,
- Personu apliecinošu dokumentu likums,
- Likums "Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā",
- Dzīvesvietas deklarēšanas likums,
- Likums "Par Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā".

Atsevišķus likumu pantus papildina Ministru kabineta noteikumi.

Imigrācijas likuma² 4. pants nosaka galvenos imigrācijas nosacījumus.

Atbilstoši likumam, ārzemnieks no valstīm ārpus Eiropas Savienības ir tiesīgs **ieceļot un uzturēties** Latvijā Republikā, ja viņam vienlaikus:

- ir derīgs ceļošanas dokuments (atzīšanu nosaka MK noteikumi);
- ir derīga vīza (ar izņēmumiem), uzturēšanās atļauja, Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja uzturēšanās atļauja Latvijā Republikā, Savienības pilsoņa ģimenes locekļa uzturēšanās atļauja vai — ārzemniekam, kurš ārvalstī saņēmis jaunu ceļošanas dokumentu, — iepriekšējais ceļošanas dokuments ar derīgu uzturēšanās atļauju Latvijā Republikā (vīzu piešķiršanas kārtību un dokumentu paraugus nosaka MK noteikumi);
- ir derīga veselības apdrošināšanas polise, kas garantē ar veselības aprūpi saistīto izdevumu segšanu Latvijā Republikā, ieskaitot nogādāšanu atpakaļ ārzemnieka mītnes zemē viņa smagas slimības gadījumā (gadījumus, kad ārzemnieks drīkst ieceļot un uzturēties Latvijā Republikā bez veselības apdrošināšanas polises, nosaka Ministru kabinets);
- nav citu likumā vai citos normatīvajos aktos noteiktu šķēršļu ieceļošanai Latvijā Republikā;
- ir nepieciešamie finanšu līdzekļi, lai uzturētos Latvijā Republikā un atgrieztos mītnes zemē vai izceļotu uz trešo valsti, kurā viņam ir tiesības ieceļot

---

² http://www.pmlp.gov.lv/Imigrācijas_likums.doc

(nepieciešamo finanšu līdzekļu apmēru un to, kā konstatēt finanšu līdzekļu esamību, nosaka Ministru kabinets).

Likuma 5. pants nosaka, ka ārzemniekam ir tiesības uzturēties Latvijas Republikā ilgāk par 90 dienām pusgada laikā, skaitot no pirmās ieceļošanas dienas, ja viņš saņēmis vīzu, pamatojoties uz likuma 11. panta otro daļu, vai uzturēšanās atļauju.

Likuma 9. pants nosaka, ka ārzemniekam, kurš vēlas nodibināt darba tiesiskās attiecības, noslēdzot darba līgumu, vai būt nodarbināts, pamatojoties uz citu civiltiesisku līgumu (tajā skaitā kā komercsabiedrības pārvaldes vai izpildinstitūcijas loceklis), vai būt pašnodarbināta persona, **nepieciešama darba atļauja.**

Darba atļauja nav nepieciešama, ja ārzemnieks:

- ir saņēmis pastāvīgās uzturēšanās atļauju;
- ir saņēmis termiņuzturēšanās atļauju saskaņā ar Imigrācijas likuma 23. panta pirmās daļas 19. punktu un par veikto darbu nesaņem atlīdzību;
- ierodas Latvijas Republikā uz viesizrādēm (vieskoncertiem) kā izpildītājs (mūziķis, dziedātājs, dejotājs, aktieris, cirka mākslinieks u.c.), autors (komponists, horeogrāfs, režisors, scenogrāfs u.c.), izrāžu (koncertu) nodrošināšanā iesaistīts administratīvais vai tehniskais darbinieks un paredzētais uzturēšanās ilgums Latvijas Republikā nepārsniedz 14 dienas;
- ierodas Latvijas Republikā pēc izglītības iestādes vai zinātniskās institūcijas, vai atsevišķa zinātnieka uzaicinājuma saistībā ar zinātniskiem pētījumiem vai piedalīšanos izglītības programmu īstenošanā un paredzētais uzturēšanās ilgums Latvijas Republikā nepārsniedz 14 dienas;
- ir saņēmis Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja uzturēšanās atļauju Latvijas Republikā;
- ir saņēmis termiņuzturēšanās atļauju saskaņā ar Imigrācijas likuma 23. panta pirmās daļas 9. punktu;
- ir tāda Latvijas Kuģu reģistrā reģistrēta kuģa apkalpes loceklis, kas veic starptautiskus jūras reisu;
- likumīgi strādā kādā citā Eiropas Savienības dalībvalstī, Eiropas Ekonomikas zonas valstī vai Šveices Konfederācijā un darba devējs viņu norīko darbā pakalpojumu sniegšanai Latvijā.

Darba atļauju pieprasīšanas un izsniegšanas kārtību nosaka Ministru kabinets. Par darba atļaujas pieprasīšanai nepieciešamo dokumentu izskatīšanu ārzemnieks maksā valsts nodevu Ministru kabineta noteiktajā apmērā un kārtībā.

Imigrācijas likuma 69. pants nosaka, ka Eiropas Savienības dalībvalstu, Eiropas Ekonomikas zonas valstu un Šveices Konfederācijas pilsoņi un viņu ģimenes locekļi ieceļo un uzturas Latvijas Republikā saskaņā ar Eiropas Savienības normatīvajiem aktiem, kuru piemērošanas kārtību nosaka Ministru kabinets.

Saskaņā ar Imigrācijas likumu, persona, kura legāli strādā Latvijā, var būt nodarbināta tik ilgi, cik ilgi ir uzturēšanās atļauja. Latvijā imigrants var uzturēties ar vienu no trim uzturēšanās atļaujām – termiņuzturēšanās atļauja (viens gads pašnodarbinātai personai un pieci gadi, ja persona ierodas uz darba līguma vai uzņēmēja līguma pamata, vai pamatojoties uz citu civiltiesisku līgumu), pastāvīgā uzturēšanās atļauja un Eiropas

Kopienas (EK) pastāvīgā iedzīvotāja statuss Latvijā. Imigrantam, kurš nodzīvojis Latvijā piecus gadus ar termiņuzturēšanās atļauju, ir tiesības saņemt pastāvīgās uzturēšanās atļauju vai EK pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijā. Uzturoties Latvijā piecus gadus ar pastāvīgās uzturēšanās atļauju vai EK pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijā, imigrants var naturalizēties un saņemt Latvijas pilsonību.

Atbilstoši ierobežojošajai imigrācijas politikai, strādājošo ieviešana no trešajām valstīm darba devējam maksā. Viesstrādnieku piesaistīšanai no ES valstīm (to skaitā Bulgārijas un Rumānijas) ierobežojumu nav.

Ja darba devējs vēlas pieņemt darbā ārvalstnieku no valsts, kas nav Eiropas Savienības dalībvalsts, Ekonomikas zonas valsts vai Šveices Konfederācija, Nodarbinātības valsts aģentūrā (NVA) ir jāiesniedz darba izsaukums un vairāki dokumenti:

- pieteikums, kurā pierādīta nepieciešamība piesaistīt darbinieku no ārvalstīm (jāpierāda, ka Latvijā nav iespējams iegūt vajadzīgo darbinieku),
- Valsts ieņēmumu dienesta apliecinājums, ka uzņēmumam nav nodokļu parādu,
- iespējamā darbinieka izglītības dokuments,
- darba līguma vai uzņēmuma līguma kopija.

Darba izsaukums tiek apmierināts tikai tad, ja darba devējs ir reģistrējies Nodarbinātības valsts aģentūrā darba vakanci, uz kuru sveštautietis pretendē, un tā nav aizpildīta vismaz mēneša laikā pirms pieteikuma iesniegšanas Nodarbinātības valsts aģentūrā. Mēnesi pēc vakances pieteikšanas uz to pirms trešo valstu viesstrādniekiem ir tiesības pretendēt Latvijas iedzīvotājiem, ES pilsoņiem, Eiropas Ekonomiskās zonas valstu vai Šveices Konfederācijas pilsoņiem.

Pēc NVA iesniegtā darba izsaukuma apstiprināšanas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei jāapstiprina izsaukums uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai. Tikai pēc abu izsaukumu apstiprināšanas trešās valsts pilsonis var iesniegt dokumentus uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai.

Darba devējam ir jāmaksā:

- imigrantam darba samaksu, kas nav mazāka par mēneša vidējo bruto darba samaksu valstī gadā,
- līdz 2008. gada 1. jūlijam bija jāmaksā ikmēneša valsts nodevu (35 LVL), kopš 2008. gada 1. jūlija nodeva samazināta uz 35 LVL gadā.

Līdz 2008. gada 1. jūlijam uzturēšanās atļaujas un darba atļaujas pieprasīšanas izmaksas pirmajam ieceļošanas gadam bija 533 LVL (Lietuvā 93 LVL, Igaunijā 67,35 LVL) (*Mācāmies ...*, 2008: 42). No 2008. gada 1. jūlija darba devēja izmaksas ir samazinātas līdz 148 LVL gadā. Paredzēts arī samazināt laiku, kādā viesstrādniekiem izsniedz termiņuzturēšanās atļauju – no 86 uz 28 dienām, bet tikai dažās imigrantu grupās.

Vienkāršām profesijām darba devējam var būt grūti panākt izglītības atzīšanu, bet tas atbilst Latvijas imigrācijas politikas pamatnostādnei – aizsargāt vietējo darba tirgu un atļaut iebraukt valstī tikai augsti kvalificētiem speciālistiem nodarbināšanai darbos, kur Latvijā speciālisti nav atrodami.

Ģimenes apvienošanās ir iespējama, bet ģimenes loceklim, kurš pievienojas viesstrādniekam, nav atļauts sākt strādāt uzreiz pēc ierašanās Latvijā, jo arī šajā gadījumā ir jāievēro standarta imigrācijas procedūra.

Ja termiņuzturēšanās atļauju saņēmis imigrants zaudē darbu, viņam Latvija jāpamet, ja mainās darba devējs, jāiegūst jauna darba atļauja.

Imigranti ar termiņuzturēšanās atļauju Latvijas darba tirgū var iesaistīties arī kā individuāli komersanti vai pašnodarbinātas personas. Šajos gadījumos darba devēja izsaukums nav nepieciešams. Imigranta darbība individuāla komersanta vai pašnodarbinātas personas statusā tiek regulēta MK noteikumos Nr. 813 „Uzturēšanās atļauju noteikumi”, spēkā no 03.10.2006, ar grozījumiem, un MK noteikumos Nr. 44 „Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem”, spēkā no 24.01.2004, ar grozījumiem.

PROVIDUS pētījumā atzīts, ka personas, kuras Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļaujām, un viņu ģimenes locekļi ir sociāli neaizsargātas (*Mācāmies ...*, 2008: 37-71). Šīs personas nav tiesīgas saņemt valsts garantētu veselības aprūpi, sociālo palīdzību, atbalstu bezdarba gadījumā, bezmaksas juridiskos pakalpojumus, kaut arī šīs personas jau no pirmās ierašanās dienas maksā tādus pašus nodokļus, kā jebkurš Latvijas iedzīvotājs.

Imigrācijas un pilsonības dienesta mājas lapā ir Ieceļošanas konsultants, kur cilvēks, norādot konkrētus parametrus, var uzzināt, kas viņam jādara, lai ieceļotu Latvijas republikā.³ Konsultants sniedz galveno normu apkopojumu - kas nepieciešams, lai ieceļotu LV.

Latvijā var ierasties arī repatriācijas ceļā. Repatriēties var Latvijas Republikas pilsoņi, latviešu izcelsmes personas un viņu pēcnācēji.⁴

Interneta portāls www.latviesi.com ziņo ārpus Latvijas dzīvojošajiem latviešiem par darba iespējām Latvijā.

1.2.3. Migrācijas ekonomiskie un politikas aspekti

Starptautiskās migrācijas organizācijas (*International Organisation for migration, IOM*) ģenerāldirektors Viljams Leisjns Svings (*William Lacy Swing*) ir teicis, ka migrācija ir globalizācijas strukturāla sastāvdaļa (Swing, 2009: 3). Cilvēki seko ekonomiskās darbības un labklājības izvietojumam, un globālo kapitāla plūsmu mobilitāte, kas izmaina ekonomiskās darbības un labklājības izvietošanu, migrāciju sekmē.

Emigrācija parasti plaukst tad, ja apstākļi dzīvošanai savā valstī šķiet draudīgi vai būtiski sliktāki kā citur, un tā tas ir arī Latvijā. Emigrācija ir revolūciju, karu, krīžu, politisko izsūtīšanu un citu kataklizmu raksturīga pavadone. Mūsdienās emigrācijai ir arī citi iemesli – nepieciešamība sekot kapitāla plūsmām un nodrošināt globālo darba dalīšanu, brīvprātīga un valsts veicināta darba spēka mobilitātes koncepta attīstība, tieksme gūt jaunu pieredzi, interese par dzīvi un izglītošanos citās valstīs, patika dzīvot citā valstī. Taču iepriekš minētie „tragiskie” iemesli paliek tādi, kuri nozīmīguma un emocionalitātes ziņā aizsedz pārējos. Tāpēc Latvijas sabiedrība emigrāciju saista galvenokārt ar tautas traģisko likteni, trimdu un deportācijām, emigrācijas patiesos iemeslus un sekas neanalizē un emigrāciju pieņem kā neizbēgamu un visādā ziņā attaisnojamu.

Emigrācijas ekonomiskā nozīme vai ietekme uz Latvijas tautsaimniecību ir maz analizēta, galvenokārt uzsvērtā emigrācijas pozitīvā ietekme, un tās izmaksas kvantitatīvā izteiksmē (IKP samazinājums, nodokļu samazinājums un citi aspekti) nav vērtētas.

³ <http://www.pmlp.gov.lv/lv/pakalpojumi/iecelosana.html>

⁴ <http://www.pmlp.gov.lv/lv/pakalpojumi/repatriacija.html>

Migrācijas pretējā virziena novērtējums ir daudz skarbāks. Vārds „imigrācija” Latvijā saistās ar nelatviešu ieplūšanu padomju gados. Šo saistību pavada stingrs uzskats, ka imigrācijai Latvijā ir tikai un vienīgi politisks motīvs.

Ilgtermiņā vērtējot, nevar noliegt, ka imigrācijai vienmēr ir bijis arī stingrs ekonomiskais pamats. Kā norādījis Ivars Indāns (Indāns, 2006), Latvijas Republikas pirmajā neatkarības posmā ekonomiskā attīstība nonāca tādā situācijā, ka valdība bija ieinteresēta piesaistīt viesstrādniekus. 1930-o gadu beigās viesstrādnieku piesaistīšana no Polijas un Lietuvas bija pieņemama politika. Viesstrādniekiem bija atvieglota pieeja Latvijas pilsonības iegūšanai.

Arī Padomju gados imigrācijai bija ne tikai politisks, bet arī ekonomisks mērķis. Starprepubliku darba dalīšanā Baltijas valsts bija piemērotas industrializācijai, un tālaika tehnoloģijas prasīja kvalitatīva darba ieguldījumu. Tāpēc katra jauna rūpnīca atveda uz Latviju cilvēkus no citām PSRS republikām, kas radīja sociālas problēmas – netaisnību dzīves telpas sadalē, nacionālo vērtību aizskārums, valstiskuma apdraudējumu un citas neaizmirstamas sekas. Līdzīgas sekas bija visiem intensīvas cittautiešu iebraukšanas periodiem – vienalga, kāds bija to cēlonis, taču Padomju laika procesi bija straujāki, apjomīgāki un tāpēc ietekmīgāki.

Imigrācijas ekonomiskā nozīme vai ietekme uz Latvijas tautsaimniecību Latvijā nav analizēta.

Tā kā migrācijas jautājums ir politiski jutīgs, demogrāfiskās struktūras izmaiņas, ko pēdējos gados radījusi spēcīga emigrācija un vāja imigrācija, netiek ņemtas vērā. Neatkarības perioda sākumā iedibinātā stingrā aizsargājošā migrācijas likumdošana līdz šim likās atbilstoša Latvijas interesēm, un jebkādas izmaiņas tās liberalizācijas virzienā varēja maksāt deputātu krēslus, tāpēc migrācijas jautājumi politiskajā arēnā netika cilāti.

Migrācijas tēma aktualizējās pirms Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā, kad ārvalstu eksperti sāka pastiprināti interesēties par brīva darba tirgus ietekmi pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā. Bažas, ka Eiropas Savienības dalībvalstu interesi rada vēlme aizstāvēt savu tirgu, izrādījās nepamatotas – patiesībā Eiropas Savienības valstis gatavojās izmantot radušos apstākļus, lai uz lēta migrantu darba spēka rēķina samazinātu izmaksas, nekaitējot saviem iedzīvotājiem, un attālinātu tuvojošās krīzes draudus.

Savukārt iekšzemē tematu atsvaidzināja diskusija par priekšrocībām un apdraudējumiem, ko Latvijai radīs iestāšanās Eiropas Savienībā. Iespēja strādāt un mācīties ārvalstīs bija viens no svarīgākajiem argumentiem par labu integrācijai Eiropas Savienībā. Iespējamās emigrācijas ekonomiskās sekas netika analizētas, vairāk tika uzsvērtas emigrācijas priekšrocības – cilvēki pastrādās ārvalstīs un atgriezīsies Latvijā bagātāki un gudrāki, labāk sagatavoti dzīvei tirgus ekonomikas apstākļos.

Pēc tam, kad straujās ekonomiskās augsmes un emigrācijas ietekmē sākās spriedze darba tirgū – darbaspēka nepietiekamība un tai sekojošs darba izmaksu kāpums, uzņēmēji arvien vairāk pieprasīja liberalizēt imigrācijas normas, taču atbildē Latvijas valdība paaugstināja prasības pret imigrantiem (noteica gandrīz neizpildāmas valodas prasības). 2006. – 2007. gadā risinājās diskusija par LR Iekšlietu ministrijas izstrādāto *Koncepciju par migrācijas politiku nodarbinātības aspektā*, kas paredzēja atvieglot darbaspēka ieviešanu no trešajām valstīm, samazinot birokrātiskās procedūras, un samazināt nodevas

par darbaspēka ieviešanu, un daži soļi šajā virzienā ir sperti. Priekšlikumus atbalstīja un kopā ar Iekšlietu ministriju virzīja darba devēji (LDDK), tos atbalstīja Latvijas Banka, daļēji arī Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, bet tos noliedza Labklājības ministrija un it īpaši Tieslietu ministrija, kas tobrīd bija TB/LNNK pārziņā.

Imigrācija tika pamatota ar nepieciešamību ievest kvalificētu darbaspēku specialitātēs, kurās Latvijā negatavo speciālistus. Diskusijā izskanēja arī priekšlikums par kvotu sistēmu, nosakot konkrētas specialitātes, speciālistu apjomu un termiņus. Šis priekšlikums neguva atbalstu.

Koncepciju pieņēma Ministru Kabineta komiteja 2007. gada 8. oktobrī, taču tikai 2008. gadā izdevās pieņemt dažas normas, kas atviegloja viesstrādnieku uzņemšanu. No trīs koncepcijas variantiem atbalstu ieguva tas, kurā imigrācija saistīta ar darba tirgus prognozēšanu – ar tās palīdzību jānosaka, kurās profesijās trūks strādājošo un jāizstrādā kritērijus, pēc kuriem izvēlēties Latvijā ievadamo darbaspēku. PROVIDUS pētījumā secināts, ka Latvijā imigrācijas politika ir balstīta uz darba tirgus aizsardzības principu un sekmē cirkulāro migrāciju, taču pētījumi liecina, ka cirkulārā migrācija praksē neīstenojas (*Mācāmies ...*, 2008: 46).

Pretēji Koncepcijas pamatojumā un diskusijās paustajai vēlmei ar imigrācijas politikas palīdzību īstenot principu, ka pieļaujama tikai kvalificēta darbaspēka ieviešana, sekojot darba tirgus prognozēm un stingriem kritērijiem, veiktie pētījumi pierādīja, ka, pirmkārt, jēdziens „kvalificēts speciālists” nav definēts un nesaskan ar profesiju pieeju, kas tiek lietota darba tirgus prognozēs (Rozenfelde, 2007), un, otrkārt, darba tirgum galvenokārt trūka zemo un vidēji zemo profesiju strādājošie, ko formulētās imigrācijas politikas retorikā nevar uzskatīt par kvalificētiem strādājošiem (*Profesijas ...*, 2007).

Starptautiskā salīdzinājumā imigrācijas apstākļi Latvijā ir izteikti nelabvēlīgi. 2007. gada oktobrī veiktā pētījumā par imigrantu integrāciju noskaidrots, ka Latvijā viesstrādniekiem ir vissliktākie apstākļi („Pētījums: ...”, 2007). Pētījumā noteikts migrācijas politikas indekss (*Migrant Integration Policy Index (MIPEX)*) 28 valstīs – 25 Eiropas Savienības valstīs un Norvēģijā, Šveicē un Kanādā. Indeksa noteikšanu vada Lielbritānijas padome kopā ar Migrācijas politikas grupu (*Migration Policy Group, MPG*) (*Mācāmies ...*, 2008: 8). Indeksa noteikšanai migrantu dzīves apstākļi vērtēti pēc 140 rādītājiem, kas grupēti vairākās tēmās, to skaitā arī imigrantu tiesības uz darba vietu, iespēja apmesties uz pastāvīgu dzīvi, atļauju ierasties arī ģimenei un likumiem cīņā ar rasismu un aizspriedumiem. Pētījumā konstatēts, ka Austrumeiropā kopumā imigrācijas politika ir mazāk liberāla kā Rietumeiropas valstīs. Novērtējumā iekļauti vairāki apstākļi – tiesības ieņemt darbu noteiktos sektoros, integrācijas pasākumi (arodapmācība, darba stipendijas), tiesības palikt valstī, ja zaudēts darbs, tiesības nomainīt darbu, neizbraucot no valsts un nepieprasot jaunu darba atļauju.

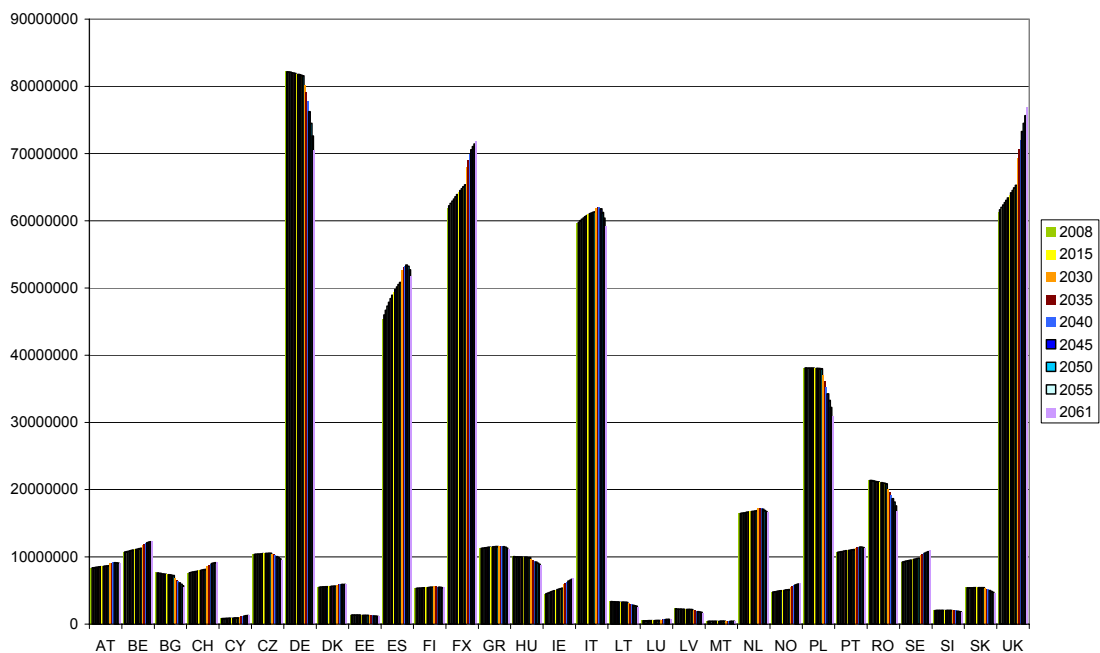
Latvija 28 valstu kopā atrodas pēdējā vietā gan pēc kopējo rādītāju novērtējuma, gan rādītāju kopās „Piekluve darba tirgum” un „Politiskās līdzdalības rādītāji” (*Mācāmies ...*, 2008: 14, 16, 29). Koncepcijā paredzēto uzlabojumu pieņemšana situāciju nedaudz uzlabojusi.

Migrācijas juridiskais pamats gandrīz visās valstīs ir labvēlīgāks emigrācijai, nekā imigrācijai, taču, tā kā migrācija vienmēr saista divas valstis, valstu kopumā brīvības pakāpes asimetrija izlīdzinās un katram indivīdam ir iespēja atrast valsti uz kuru

pārvietoties. Tomēr migrācijas iespēju (likumdošanas) asimetrijas rada izmaiņas globālajā iedzīvotāju izvietojumā, un atbilstoši, valstu lielumā. Loģiski, ka valstīs, kurās imigrācija ir atļauta un pat tiek veicināta, iedzīvotāju skaits palielinās, bet valstīs, kur imigrācija nav atļauta, bet emigrācija nav aizliegta – samazinās.

Tas uzskatāmi redzams 3. attēlā, kur attēlotas iedzīvotāju skaita prognozes ES valstīs (*Eurostat* dati). Visās attīstītajās ES valstīs iedzīvotāju skaits ilgtermiņā palielināsies, bet vājāk attīstītajās valstīs (jaunajās dalībvalstīs) – samazināsies. Papildus iekšējām izmaiņām, arī ES kopējais iedzīvotāju skaits palielinās migrācijas ietekmē no valstīm ārpus ES. *Eurostat* ziņo, ka 2006. gadā ES-27 valstīs piešķirta pilsonība 735,000 imigrantiem un viņu pēcnācējiem (*Acquisition ...*, 2008). Pilsonības piešķiršana nozīmē vispilnīgāko integrāciju imigrācijas mērķa valstī. Apskatā ziņots, ka sevišķi daudz jaunu pilsonību piešķirts 1990-os gados, kad ES-15 valstīs piešķirto pilsonību skaits gandrīz trīskāršojās. Pilsonības piešķiršana palielinājusies laikposmā no 2002. gada līdz 2004. gadam, bet kopš 2004. gada pilsonības piešķiršanas pieauguma ātrums samazinājies. Laika periodā no 2004. gada līdz 2006. gadam vidēji gadā kādas ES-27 valsts pilsonību ir ieguvuši 725 tūkstoši imigrantu un lielākā daļa no tiem iepriekš dzīvoja valstī ārpus ES, bet trīs gadu laikā kopā pilsonība piešķirta apmēram 2,2 miljoniem cilvēku no valstīm ārpus Eiropas Savienības. Jāpiebilst, ka vislielākais pilsonības piešķiršanas skaits uz 1000 iedzīvotājiem ir reģistrēts Latvijā, bet tas ir saistīts ar pilsonības piešķiršanu nelatviešiem.

3. attēls. Iedzīvotāju skaita prognozes ES dalībvalstīs (2008.-2019. pa gadam, 2030.-2061. pa 5 gadiem), cilvēki.

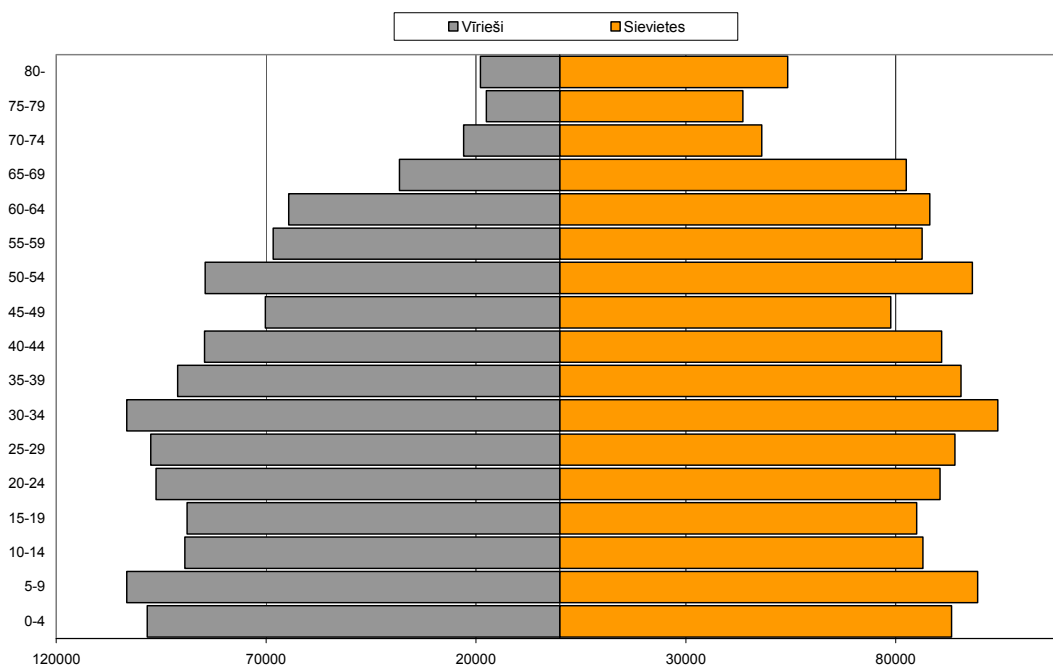
Avots: Eurostat

Turpretī Latvijā iedzīvotāju skaits strauji samazinās, prognozes katrā nākošajā prognozēšanas gadījumā paredz arvien lielāku samazinājumu, un pēdējās paredz, ka

Latvijā 2061. gadā būs tikai 1,6 miljoni iedzīvotāji (2004. gada prognozē bija paredzēts, ka 2050. gadā Latvijā būs 1,9 miljoni iedzīvotāju). Kā minēts iepriekš, 1990. gadā Latvijā bija 2,67 miljoni iedzīvotāju, 1995. gadā 2,5 miljoni iedzīvotāju.

Turpmākajā attēlu sērijā parādīta iedzīvotāju skaita un vecuma struktūras izmaiņa, salīdzinot 1992. gada un 2008. gada rādītājus.

4. attēlā redzams, ka 1992. gadā demogrāfiskā piramīda bija stabila, ar labu nodrošinājumu jaunākajās vecuma grupās, kas solīja stabilu darba resursu atjaunošanās procesu. Šāda demogrāfiskā situācija nodrošina finansiāli stabilas sociālās apdrošināšanas sistēmas pastāvēšanu.

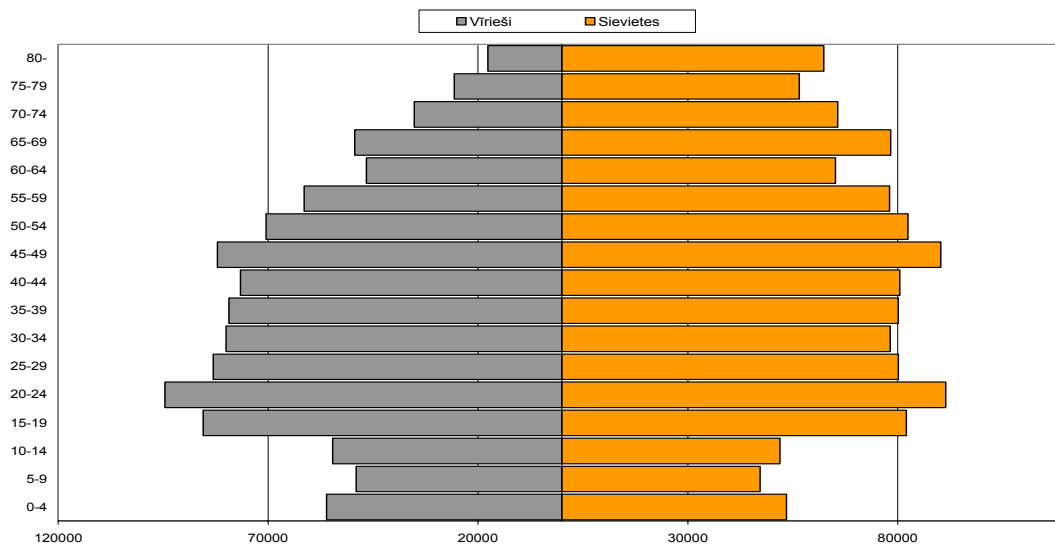

4. attēls Iedzīvotāju skaits un vecuma struktūra piecu gadu vecuma grupās 1992. gadā, tūkst. cilvēki.

Avots: CSP

5. attēlā redzams, ka 2008. gadā iedzīvotāju skaits kopumā, bet sevišķi jaunākajās vecuma grupās ir sarucis, darba tirgus papildinājums nākotnē ir apdraudēts un sociālais slogs veidojas tik augsts, ka bez nozīmīga darbaspēka papildinājuma jau pēc dažiem gadiem sociālo sistēmu maksātspēja būs kritiski zema un algu nodokļu slogs pazeminās uzņēmējdarbības konkurētspēju.

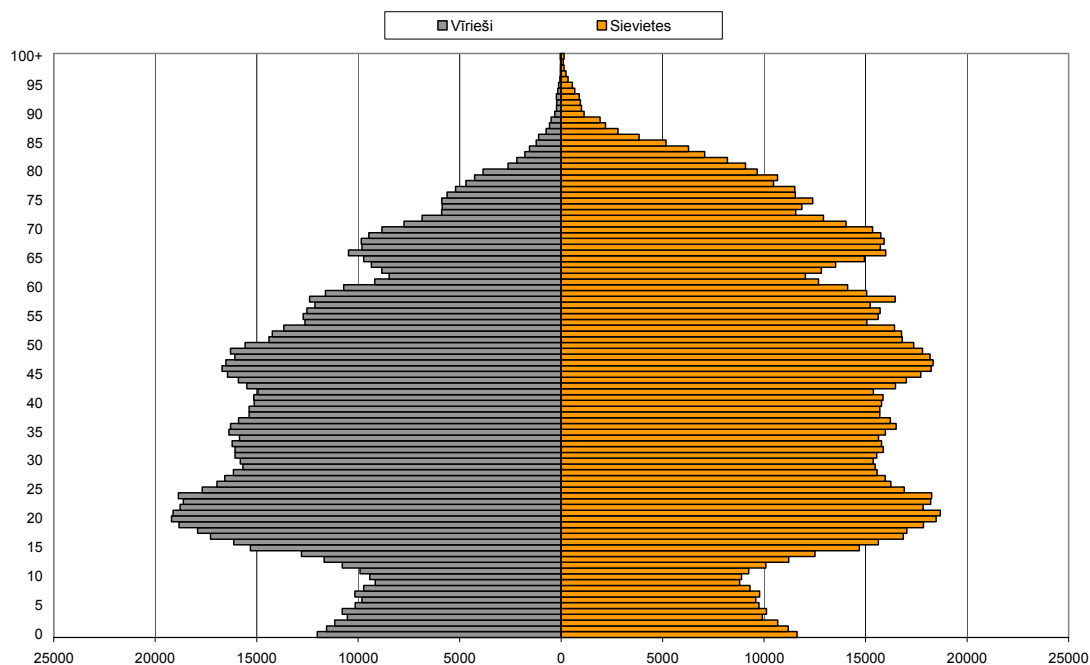
6. attēlā var izsekot, ka pēc 2000. gada demogrāfiskā situācija ir sākusi nedaudz uzlaboties. Tomēr gandrīz 20 gadi, kad dzimstība Latvijā bija ļoti zema, un tā sekas, kad iedzīvotāju skaits jaunākajās vecuma grupās ir gandrīz uz pusi mazāks kā 1990.-os gados, veido ilgstošu darbaspēka deficīta periodu, kuru nevar kompensēt tikai uzlabojot iedzīvotāju dabisko pieaugumu.

5. attēls Iedzīvotāju skaits un vecuma struktūra piecu gadu vecuma grupās 2008. gadā, tūkst. cilvēki.

Avots: CSP

Var paredzēt, ka pašreizējās krīzes ietekmē dabiskā pieauguma rādītāji atkal pasliktināsies un darbaspēka nepietiekamības periods pagarināsies vismaz par pāris gadiem.

6. attēls Iedzīvotāju skaits un vecuma struktūra gada vecuma grupās 2008. gadā, tūkst. cilvēki.

Avots: CSP

Ir vispārējs priekšstats, ka ikvienā valstī iedzīvotāji nevēlas imigrantus, galvenokārt tāpēc, ka tie apdraud pamatiedzīvotāju darba iespējas. Ārvalstīs veiktajos pētījumos un novērojumos konstatēts, ka negatīvās attieksmes izplatība sabiedrībā ir pārspīlēta. Piemēram, Vācijas Maršala fonda (*German Marshal Fund of the United States and Europe*) 2007. gada pētījumā veiktā aptauja liecina, ka gan ASV, gan Eiropas valstīs imigrācija tiek uzskatīta par trešo lielāko darba apdraudējumu, taču tā domā tikai 25% aptaujāto Eiropas valstīs un 26% aptaujāto ASV (*Perspectives ...*, 2007: 22). Kā norādīts Parīzē bāzēta fonda *Foundation Pour l'Innovation Politique* Eiropas imigrācijas politikas jautājumiem veltītā izdevuma ievadā, *Imigrācija, ko populistu partijas ilgstoši ir lietojušas kā algu un ksenofobisku karu iemeslu, ir kļuvis par publisko debašu neatņemamu sastāvdaļu* (*Newsletter*, 2006: 1).

Imigrācijas politikas nozīmīgumu nosaka tas, ka demokrātijas apstākļos ierobežot emigrāciju un ar to saistīto cilvēkresursu zaudējumu gandrīz nav iespējams. Emigrantu plūsmu kvalitatīvais sastāvs un mērķis labklājības valstīs un nabadzīgās valstīs atšķiras. No nabadzīgām valstīm uz labklājības valstīm cilvēki emigrē galvenokārt ekonomisku iemeslu dēļ, un emigrācijas mērķa valstīs tos galvenokārt nodarbina vienkāršos darbos. Izņēmums ir valstis, kurās imigrācijas politikas mērķis ir piesaistīt kvalificētu darbaspēku (Vācija 1990-ajos gados), it īpaši no ekonomiski vājāk attīstītām valstīm, kur tas ir lētāks. Arī no labklājības valstīm cilvēki aizbrauc galvenokārt ekonomisku iemeslu dēļ, taču ekonomiskās prasības ir augstākas – ne tikai nopelnīt, bet iegūt labākas izglītības un karjeras iespējas, būtiski uzlabot dzīves apstākļus vai vienkārši tāpēc, ka cita valsts patīk labāk kā mītnes valsts.

Pētījumos nav sastopami atklājumi par ekonomiskās attīstības līmeni, ko varētu uzskatīt par robežu migrācijas plūsmu virziena maiņai. No statistiskiem salīdzinājumiem var saprast, ka bez speciālas migrācijas politikas arī attīstītajās ES valstīs migrācijas saldo būtu negatīvs. Tāpēc cerības, ka uzlabojoties ekonomiskajiem apstākļiem, Latvijā migrācijas saldo varētu pats no sevis uzlaboties, ir nepamatotas.

Imigrācijas nepieciešamību būtiski paaugstina attīstītajām valstīm raksturīgā iedzīvotāju novecošanās. 4. – 6. attēli uzskatāmi liecina, ka Latvijā sabiedrības novecošanās ir sevišķi strauja.

Pētījumi nepārprotami pierāda, ka iedzīvotāju skaita un darbaspēka sastāva uzlabošanai imigrācija ir labākais līdzeklis, tāpēc attīstītajās valstīs, kur nozīmīga problēma ir iedzīvotāju novecošanās un pastiprinās iedzīvotāju mobilitāte un emigrācija, imigrācijas politika ir parasta ekonomiskās un nodarbinātības politikas sastāvdaļa.

Dažās valstīs imigrācijas politika ir agresīva (Kanāda, Īrija, Lielbritānija), citās mērenāka. Iepriekš minētajā *Foundation Pour l'Innovation Politique* Eiropas imigrācijas politikas jautājumiem veltītā izdevumā Anna Stellingera (*Anna Stellingner*) uzsver atšķirības starp imigrācijas politiku Ziemeļeiropas valstīs un Dienvideiropas valstīs. Ziemeļeiropas valstīs imigrācijas politika ir aktīva un tās mērķis ir piesaistīt kvalificētu darbaspēku (nav raksturīgi imigrācijas praksei kopš 2004. gada). Dienvideiropas valstīs, tieši otrādi, ir lielāka mazkvalificēta darbaspēka vajadzība, un ir liels patvērumu meklētāju pieplūdums (*Newsletter*, 2006: 2). Visās valstīs imigrācijas politika ir mērķtiecīga, apzināta un rūpīgi vadīta. Imigrācijas process tiek novērots un tā ietekme un rezultāti skaidroti sabiedrībai.

Vēl jāpiebilst, ka imigrācijas politika un tās panākumi ir valstu un pat atsevišķu teritoriju savstarpējās konkurences faktors. Lielākās konkurējošās vienības ir ASV un Eiropas Savienība. Pateicoties mērķtiecīgai un efektīvai imigrācijas politikai, ASV piesaista imigrantus ne tikai no nabadzīgajām pasaules valstīm, bet arī no Eiropas Savienības valstīm. *Foundation Pour l'Innovation Politique* izdevumā, kas veltīts Eiropas Savienības pētniecības potenciāla attīstības analīzei, izskan nepārprotama uzskatu vienotība, ka pētniecības attīstības galvenā rezerve Eiropas valstīs ir pētnieku mobilitāte. Lai pierādītu nepieciešamību mainīt Eiropas pētniecības attīstības politiku, Īrijas vice-premjermiņstre Marija Harneja (*Mary Harney*) min skaitļus, ka ASV piesaistījusi 400 tūkstošus jaunus Eiropas augstskolu absolventus darbam zinātnes un tehnoloģijas attīstības jomā, 90 tūkstoši no viņiem strādā zinātnē un pētniecībā. 1990-os gados vairāk kā 15 tūkstoši Eiropas studentu ir ieguvuši augstāko izglītību ASV. 2000. gadā 3000 augstskolu beigušo no Francijas devās uz ASV (*Newsletter*, 2004: 3). Kā zināms, pēc 2000. gada ASV ekonomika strauji uzplauka, ASV ir valsts ar spēcīgāko zinātnisko potenciālu pasaulē un augstāko konkurētspēju „jaunās” (inovatīvās) ekonomikas jomās.

Cilvēki dodas uz ASV tāpēc, ka imigrantiem ir radīti piemēroti apstākļi darbam un studijām. Savukārt valsts iegūst, izlasot no lielāka pretendenta piedāvājuma labākos turpmākajam darbam, kur savukārt liekos atlasa, izveidojot prasīgus nosacījumus. Kā norāda Marija Harneja, Silikona ielejā lielu daļu uzņēmumu dibināja tieši imigranti.

Imigrācijas politikas nozīmi ekonomiskajā attīstībā raksturo vēl kāds piemērs. Skotijā veiktā pētījumā, kur pamatota agresīvākas imigrācijas politikas nepieciešamība Skotijā, izteikta doma, ka Lielbritānijas imigrācijas politika atbilst Londonas un Lielbritānijas dienvidu rajonu interesēm, bet neveicina imigrantu ieplūšanu Skotijā. Tāpēc būtu vēlams reģionalizēt Lielbritānijas imigrācijas politiku, kā tas ir, piemēram Kanādā (Wright, 2008).

Valstīs, kur imigrācijas nosacījumi ir ļoti stingri, legālā imigrācija nav liela, bet tas nepasargā no ārvalstnieku ieplūšanas valstī. Piemēram, Francijā imigrācijas politika vienmēr ir bijis *tabu* temats, tomēr valstī ir daudz imigrantu. Ivars Indāns konferencē *Atrasts Amerikā. Kāpēc? Migrācija – teoloģiskie, cilvēktiesību, sociālekonomiskie aspekti* 2005. gadā un vēlāk, konferencē *Vai Latvija iet Īrijas pēdās: darbaspēka migrācija* 2006. gada 20. janvārī izteicis pārliecību, ka pārmērīgi stingra imigrācijas politika var sekmēt nelegālo imigrāciju (Indāns, 2006, Paparde, 2005). Nelegālā imigrācija parasti ir saistīta ar nelegālo vai neregistrēto nodarbinātību (*Neregistrētās...*, 2007). Kā minēts šajā avotā, Čehijā veiktā pētījumā par nedeklarēto darbu (Horakova un Kux, 2003) secināts, ka potenciālie neregistrētā tirgus darbinieki ir četrās grupās, no kurām viena ir ārzemnieki (darbinieki vai pašnodarbinātie) kuri nepilda valsts darba likumdošanā noteiktos pienākumus (uzturēšanās atļauja, darba atļauja, nodokļi, sociālā un veselības apdrošināšana), citiem vārdiem, nelegālie viesstrādnieki.

Latvijas universitātes pētījumā (*Neregistrētās ...*, 2007: 88-90) veiktajā darba devēju aptaujā noskaidrots nelegālo viesstrādnieku īpatsvars strādājošo skaitā aptaujāto nozarēs (no ES valstīm un citām valstīm). 2006. gadā visaugstākais nelegālo viesstrādnieku īpatsvars konstatēts būvniecībā – 3,9% no kopējā strādājošo skaita (apmēram 3600 cilvēki). Tad respondentu atbildēs iespējamā nelegālo viesstrādnieku daļa svārstījās no 0,5% līdz 60%, bet 72% no 2502 atbildētājiem noliedza nelegālo viesstrādnieku esamību

nozārē. Sekojot Valsts Darba inspekcijas ziņojumiem var secināt, ka 2007. – 2008. gadā, kad būvniecībā trūka strādājošo, nelegālo viesstrādnieku īpatsvars bija augstāks.

Šie Latvijas un citu valstu pētnieku secinājumi un atklātie fakti liecina, ka noliegt migrāciju, it īpaši imigrāciju, ir nepareizi – vēl vairāk, ekonomiski spēcīgajās valstīs migrācijas politika ir viens no attīstības faktoriem. Vairāki imigrācijas tēmai veltīti pētījumi pierāda, ka imigrācija no ES jaunajām dalībvalstīm bija paredzēta, gaidīta, un valstis, kas atvēra savu darba tirgu, bija imigrantu saņemšanai labi sagatavojušās.

Imigrācijas prakse Lielbritānijā (Wright, 2008: 21-29) pierādīja, ka A8⁵ valstu imigranti bija patiešs ieguvums, jo:

- imigranti bija gados jauni (laika posmā no 2004. gada maija līdz 2007. gada decembrim no Lielbritānijā iebraukušajiem imigrantiem, kas reģistrējās Strādājošo reģistrācijas sistēmā (*Workers Registration Scheme, WRS*), 82% bija vecumā no 18-34 gadiem) (ekonomiski patstāvīgi),
- tie piekrita strādāt zemas kvalifikācijas darbos, pat ja viņu izglītības un profesionālās sagatavotības līmenis bija augstāks, un veica darbu ļoti labi (kvalitatīvs darbspēks),
- tie ieradās vieni (tikai 8% bija apgādājamie (bērni), un šiem imigrantiem vidējais apgādājamo skaits bija tikai 1,5 personas) (zemas sociālās izmaksas (izglītība, veselība),
- tie piekrita darba samaksai, kas līdzinājās minimālai algai vai pat zemāk (lēts darbspēks),
- tie ieradās pārsvarā īslaicīgam darbam (šis nodoms dažkārt mainījās) (īslaicīgas saistības tagad un nākotnē),
- 1/3 no imigrantiem, kas nebija reģistrējušies *WRS* bija pašnodarbinātās personas, kas var uzsākt uzņēmējdarbību – pašnodarbināto skaits imigrantu vidū bija augstāks kā vidēji strādājošo struktūrā (aktivizē uzņēmējdarbības vidi).

Hazana jaunākajā pētījumā (Hazans, 2009) atsegti interesanti Latvijas emigrantu raksturojumi, kas sakrīt ar Raita (Wright) sniegtajiem A8 valstu imigrantu raksturojumiem, piemēram:

- valstīs, kurās ir atvērts darba tirgus, strauji pieaug studējošo skaits no Latvijas, piemēram, Lielbritānijā studējošo skaits no Latvijas pieaudzis no 200 studējošiem 2004. gadā līdz 500 studējošiem pašlaik (Latvijā šo imigrācijas radīto efektu var izmantot ārzemju studentu skaita palielināšanai Latvijas augstskolās),
- emigrantu sastāvs pakāpeniski zaudē augsto kvalifikāciju un tuvojas parastam emigrantu sastāvam, kas emigrē zemo algu un vienkāršu darbu sektorā,
- 2006.- 2007. gadā ½ no strādājošiem ar augstāko izglītību strādāja darbā, kur tāda izglītība nebija vajadzīga,
- pašnodarbināto īpatsvars Latvijas emigrantu vidū ir zems,

---

⁵ Polija, Čehija, Slovākija, Ungārija, Slovēnija, Latvija, Lietuva, Igaunija.

- emigranti no Latvijas uzturas ārzemēs īsāku laiku kā citu valstu emigranti, un strādā garākas darba stundas,
- Latvijas emigrantu vidū ir mazāk vecāku ar bērniem,
- cilvēki ar augstāku izglītību biežāk atgriežas mājās (re-emigrē),
- re-emigrējošo darba algas pēc atgriešanās Latvijā ir par 15% augstākas kā mājās palicēju algas (zemākas vienkāršo darbu sektorā, bet par 40% augstākas kvalificēto darbu sektorā).

Šie raksturojumi liecina, ka A8 valstu emigranti arī turpmāk tiks labprāt pieņemti valstīs, kur emigrācija iepriekš bija spēcīga, un papildus šīm valstīm emigrācijas iespējas piedāvās valstis, kuras tikai tagad atver darba tirgu (1. tabula).

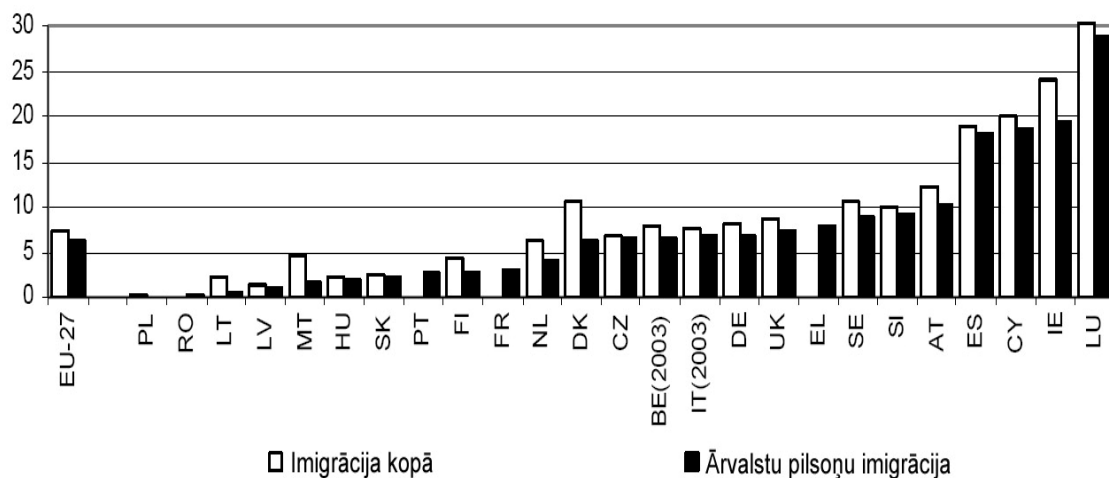
1. tabula.

Darba tirgus ierobežojumi A8 iedzīvotājiem ES 15 dalībvalstīs (2008. gada februārī)

ES dalībvalsts	Darba tirgus ierobežojumi
Īrija	Ierobežojumu nav
Zviedrija	Ierobežojumu nav
Apvienotā Karaliste	Ierobežojumu nav (izņemot reģistrēšanos <i>WRS</i>)
Spānija	Ierobežojumi atcelti 2006. gada martā
Somija	Ierobežojumi atcelti 2006. gada aprīlī
Portugāle	Ierobežojumi atcelti 2006. gada maijā
Grieķija	Ierobežojumi atcelti 2006. gada maijā
Itālija	Ierobežojumi atcelti 2006. gada jūlijā
Nīderlande	Ierobežojumi atcelti 2007. gada maijā
Luksemburga	Ierobežojumi atcelti 2007. gada novembrī
Francija	Ierobežojumi nepastāv
Austrija	Ierobežota darba atļauja
Beļģija	Darba atļauja
Vācija	Darba atļauja
Dānija	Darba/pastāvīgās dzīves atļauja

Avots: Wright, 2009: 26, atjaunots no EURES (skatīts 29.04.2009)

Neskatoties uz ilgstošo un labi sagatavoto Latvijas cilvēkkapitāla apdraudējumu, Latvijas pētījumos imigrācijas legalizācija tiek apspriesta ļoti piesardzīgi. Savukārt statistiskie salīdzinājumi liecina, ka, salīdzinot ar citām valstīm, Latvijā migrācijas procesi ir nenozīmīgi (7. attēls). Salīdzinot 3. un 7. attēlā redzamo, var secināt, ka lielākajā daļā valstu, kur prognozēts iedzīvotāju skaita pieaugums, imigrācija ir daudz intensīvāka kā Latvijā, un tās sociālā ietekme lielāka. Tomēr tas netraucē valstis tiekties pēc jauniem imigrantiem, pamatojoties uz imigrācijas pozitīvo ietekmi uz tautsaimniecību.

7. attēls. Imigrācijas salīdzinājumi pa valstīm uz 1000 iedzīvotājiem, 2006

Avots: Eurostat

Pētījuma laikā mēģinājām noskaidrot, vai pastāv saistība starp iedzīvotāju skaitu, blīvumu, ekonomisko attīstību un labklājību, taču šādam novērtējumam pietrūka statistisko datu. Taču viens ir skaidrs – ja konkurējošās valstīs (pirmkārt, Eiropas Savienības dalībvalstīs) piekopj politiku, kas sekmē to tautsaimniecību nostiprināšanos un iespaido to konkurētspēju, tad izvairīšanās no šādas politikas īstenošanas vai tās noliegšana Latvijā nozīmē Latvijas konkurētspējas samazināšanu un iespēju neizmantošanu. Šis vērtējums ir sevišķi svarīgs, jo Latvija tiecas uz tādu pašu ekonomiskās attīstības modeli, kādu par vēlamu deklarējušas attīstītās ES dalībvalstīs. Ja lielām valstīm ir nepieciešami papildus cilvēkresursi, kāpēc, ejot uz to pašu mērķi, tos nevajag Latvijai? Meklējot atbildi uz šo būtisko jautājumu, nepieciešams rūpīgāk novērtēt imigrācijas politikas liberalizācijas nozīmi, nepieciešamību un pieļaujamās imigrācijas apmērus un nosacījumus.

Šajā pētījumā līdz galam neizpētīts palika jautājums par imigrācijas politiku citās jaunajās dalībvalstīs, taču pētījuma laikā ir radies priekšstats, ka arī tur imigrācija netiek veicināta. Iespējams, šādas vienotības iemesls ir tas, ka imigrācijas politika ir nacionālās kompetences jautājums un valstīs nav saņemti vadošie norādījumi no ES institūcijām. Kā izriet no Latvijas Universitātes pasniedzēja un nodarbinātības pētnieka Mihaila Hazana jaunākā pētījuma (Hazans, 2009: 4), emigrācijas procesi Baltijas valstīs nav vienlīdzīgi intensīvi (Lietuvā vairāk, Igaunijā mazāk kā Latvijā), un virzieni atšķiras (Igaunijas migranti vairāk dodas uz Somiju). Tomēr visas trīs Baltijas valstis zaudē iedzīvotājus, un visās ir ierobežojoša imigrācijas politika.

Hazana jaunākais pētījums ir veltīts migrācijas procesiem Baltijas valstīs, taču arī tas skar tikai emigrācijas aspektus - noskaidro Baltijas migrantu/viesstrādnieku un atpakaļmigrantu sociālekonomisko un demogrāfisko profilu un tā evolūciju.

1.3. Migrācijas intensitāte un virzieni

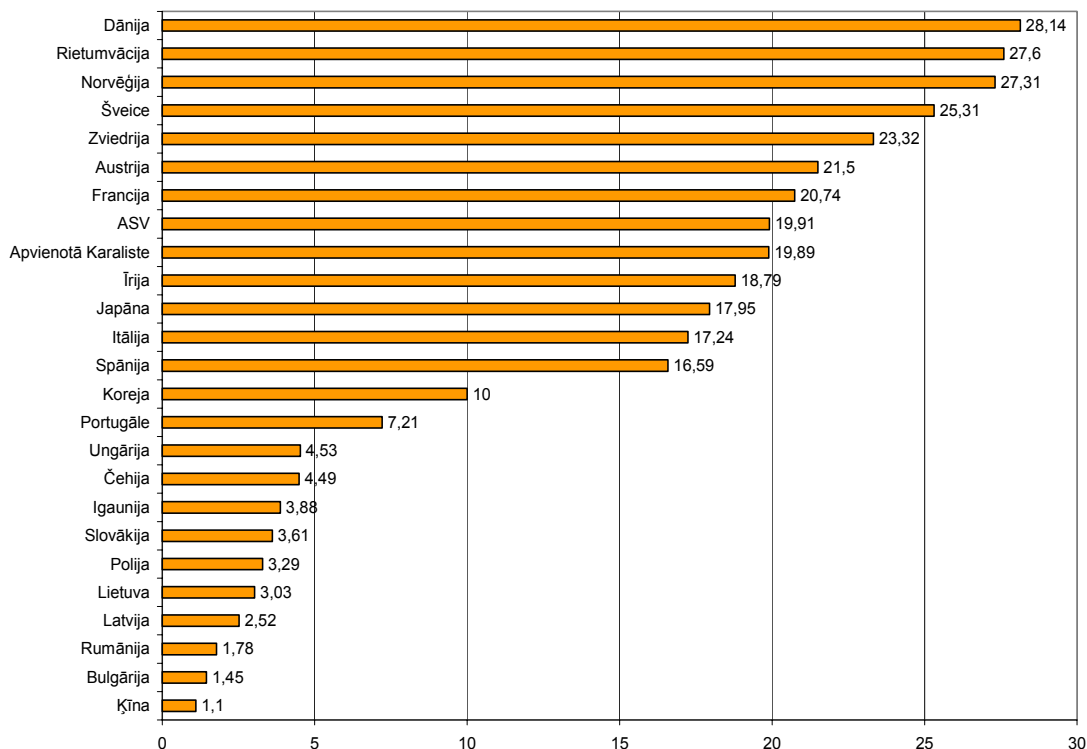
1.3.1. Migrācijas apmērs

Šajā pētījumā migrācijas apmērs novērtēts tiktāl, ciktāl tas nepieciešams esošās situācijas izvērtējumam. Pētījuma uzdevums nav noteikt precīzus migrācijas skaitļus, bet novērtēt migrācijas mērogu un nozīmīgumu darbaspēka resursu aspektā.

Kā minēts iepriekš, statistiskie dati par **emigrācijas apmēru** un dinamiku dažādos avotos atšķiras. Emigrācijas apmērs un dinamika, kā to raksturo oficiālie Latvijas statistikas dati, uzrādīts 2. attēlā.

Pēc neatkarības atjaunošanas emigrācijas cēlonis bija nelatviešu aizbraukšana (saistīta ar PSRS armijas izvākšanu), kas bija visintensīvākā 1992. – 1995. gadā. Pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā emigrācija mainīja virzienu. Galvenokārt ekonomisku iemeslu dēļ, Latvijas iedzīvotāji devās uz ES valstīm darba meklējumos, palika tur īsāku vai ilgāku laiku, vai pārcēlās uz dzīvi ārvalstīs pavisam.

8. attēlā salīdzinātas vidējās vienas stundas darba izmaksas apstrādes rūpniecībā. Salīdzinājums izskaidro gan ES-15 valstu gatavību pieņemt darbā imigrantus no ES jaunajām dalībvalstīm, gan jauno dalībvalstu iedzīvotāju vēlmi strādāt ES-15 valstīs. Zviedrija, Apvienotā Karaliste un Īrija ir valstis ar augstām darba izmaksām, un tās ir populārākās imigrācijas mērķa valstis Polijas, Lietuvas un arī Latvijas iedzīvotājiem.

8. attēls. Vidējās darba izmaksas apstrādes rūpniecībā 2004. gadā, EUR par stundu.
Avots: Sinn, 2006.

Savukārt kapitāla kustība bija iecerēta pretējā virzienā – kapitālintensīvām nozarēm bija jāpārceļas uz jaunajām dalībvalstīm un vēl tālāk uz Āzijas lētā darbaspēka zonām, šādi iezīmējot jaunu globālās darba dalīšanas shēmu. Eksperti vērtē, ka 35 gadu laikā atšķirības darba samaksā samazināsies par 50%, bet pilnīgai izlīdzināšanai vajadzēs vairākas paaudzes (Sinn, 2006). Ziņojumā teikts, ka, piemēram, Vācija eksportē par 50% vairāk kapitāla nekā iegulda savā valstī. Taču tas rada lielas problēmas, jo no valsts pazūd veselās rūpniecības nozares – ādas apstrāde, tekstilrūpniecība. Mūsdienās attīstītajās valstīs galvenais uzsvars tiek likts uz zinātņietilpīgām nozarēm (automobiļu rūpniecība, elektronika), un atbilstoši tam ir pieprasīti speciālisti. Taču zinātņietilpīgās nozares, kā to apliecināja IKT krīze un pašreizējā pasaules ekonomiskā krīze, ir krīzjūtīgas, un krīzes laikā pirmie cieš imigranti.

Emigrācijas patieso apmēru un intensitāti Latvijā ir gandrīz neiespējami konstatēt, jo zināmie dati ir pretrunīgi. 2. attēlā redzams, ka emigrācijas apmērs kopš 1993. gada ir galvenokārt samazinājies. Var pieņemt, ka kopš 2000. gada migrācija ir stabilizējusies un var tikt uzskatīta kā raksturīga gan apjoma gan virziena ziņā. Pēc CSP datiem laika periodā no 2000. gada līdz 2008. gadam vidēji gadā no Latvijas izbrauca 4427 cilvēki, kopā izbraukuši 39841 cilvēks. Laika posmā no 2000. gada līdz 2003. gadam no Latvijas izbrauca 19205 cilvēki – vidēji gadā 4801 cilvēks. Savukārt pēc 2004. gada, kad vairākas Eiropas Savienības valstis atvēra tirgu, no Latvijas aizbrauca 20636 cilvēki, vidēji gadā 4127 cilvēki – mazāk kā iepriekšējos gados.

Pētījumos atrodami novērtējumi, kas šķietami atšķiras no CSP informācijas, taču visbiežāk dažādu avotu dati nav salīdzināmi un katrs dod novērtējumu no savas puses. Indāns raksta, ka 2006. gada janvārī pēc oficiāliem datiem no Latvijas bija aizbraukuši apmēram 50 tūkstoši strādājošo, bet pētnieki vērtē, ka neoficiālais skaitlis varētu būt lielāks, jo daudzi ir aizbraukuši pirms Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā. Hazans norāda, ka pirms Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā uz Īriju un Lielbritāniju jau bija emigrējuši 8 tūkstoši Latvijas iedzīvotāju (Hazans, 2009: 4).

Dažkārt migrācijas novērtēšanai izmanto darba vai sociālā statusa reģistrācijas statistiku. Piemēram, Lielbritānijas oficiālajos avotos atrodami dati par Latvijas iedzīvotājiem, kam piešķirtas darba atļaujas, kas tika ieviestas migrācijas kontrolei no astoņām jaunajām dalībvalstīm (ES 8 vai iepriekš minētās A8) (*Control ...*, 2008: 42). 2. tabulā redzams, ka kopš 2004. gada Lielbritānijā strādājošiem no ES 8 valstīm izsniegtas 44,1 tūkstoši darba atļauju. Tabulā uzrādīts pirmo pieteikumu skaits konkrētajā gadā, bet no tās nevar noteikt, vai persona, kas iesniegusi pieteikumu ir ilgtermiņa migrants, kā arī, vai persona nav atkārtoti reģistrējusies kādā citā gadā (vai kopsumma norāda ārvalstu strādājošo skaitu un vai visi ārvalstu strādājošie ir ilgtermiņa imigranti). Šajā pētījumā norādīts, ka iebrāucēji no ES 8 valstīm mazāk kā iebrāucēji no citām valstīm pieprasa valsts noteiktos imigrācijas pabalstus, kas paredzēti personām, kuras uzturas Lielbritānijā ilgāku laiku, vēlas pārcelties uz citu vietu vai iekārtot mājokli (*Control ...*, 2008).

Pētījumā redzams, ka cilvēkiem no Latvijas izsniegtas 6% no visām ES 8 valstu iedzīvotājiem izsniegtajām atļaujām, cilvēkiem no Polijas – 59%, Lietuvas 9%.

2. tabula.

Latvijas iedzīvotājiem Lielbritānijā piešķirto darba atļauju skaits.

Gads	2004	2005	2006	2007	2008	Kopā
Izsniegto darba atļauju skaits, gab	8670	12960	9490	6285	6720	44125

Avots: *Control of immigration ...*, 2008: 42 (table 13).

Migrācijas novērtēšanai dažkārt izmanto tautas skaitīšanas datus, bet tie neuzrāda neregistrēto migrāciju. Īrijā pēc īru tautas skaitīšanas datiem 2006. gadā dzīvoja 14 tūkstoši latviešu, bet pētnieki pieņem, ka skaitlis varētu būt 20 tūkstoši (Indāns, 2006). Vērtējot pēc Īrijas oficiālajā statistikā uzrādītās imigrācijas (3. tabula) un tautas skaitīšanas datiem, latviešu imigrantu skaits Īrijā 2008. gadā varētu būt apmēram 19 tūkstoši cilvēku, bet aprēķinā nav ņemts vērā, ka daļa imigrantu 2008. gadā atgriezās Latvijā.

3. tabula. Emigrācijas novērtējums Īrijas virzienā

Gads	Kopējais imigrantu skaits no EU-15 – EU-27 valstīm, tūkst cilvēku.	No tiem iespējams latvieši (6% no kopējā imigrantu skaita, kā Lielbritānijā)	Kumulatīvs no 2006. gada
2005	34,1	2,05	
2006	49,9	2,99	14,00
2007	52,7	3,16	17,16
2008	33,7	2,02	19,08
Kopā		10,22	

Avots: CSO – Statistics: persons usually resident and present in the State on Census Night, pieejams <http://www.cso.ie/statistics/nationalityagegroup.htm>

2006. gadā Indāns rakstīja, ka kopumā no Latvijas aizbraukuši apmēram 5% strādājošo (Indāns, 2006). Pēc CSP datiem, kopš 2000. gada no Latvijas uz pastāvīgu dzīvi citās valstīs aizbraukuši mazāk par 4% strādājošo.

Saskaņā ar CSP datiem (*Ikmēneša ...*, 2009: 49) 2008. gadā uz pastāvīgu dzīvi ārvalstīs bija aizbraukuši 6007 Latvijas iedzīvotāji (citā avotā⁶ 6388), kas ir par 57% vairāk nekā 2007. gadā, kad uz dzīvi ārvalstīs pārcēlās 4183 cilvēki.

2009. gada janvārī un februārī kopā no Latvijas uz ārvalstīm aizbraukuši 720 Latvijas iedzīvotāji, kas ir mazāk kā 2008. gada pirmajos divos mēnešos, kad uz ārzemēm devās 903 cilvēki.

Savukārt Izglītības un zinātnes ministrija ziņo, ka 2008./2009. mācību gadā Latvijas izglītības iestādēs mācās 2855 bērni, kuru vecāki ir devušies uz ārzemēm, un pirmsskolas vecumā reģistrēts 61 šāds bērns.

⁶ „Pērn uz ārzemēm, devušies uz pusi vairāk iedzīvotāju nekā 2007. gadā.” *LETA*, 2009. gada 19. aprīlis.

Papildinot CSP un Izglītības un zinātnes ministrijas datus, LETA ziņo, ka bāriņtiesas sāk just jaunu emigrācijas vilni, jo palielinās vecāku skaits, kas prasa bāriņtiesu akceptu, pilnvarojot citas personas atbildēt par saviem bērniem vecāku prombūtnes laikā. Kopējais bāriņtiesu izsniegto pilnvaru skaits nav zināms, jo Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrija bāriņtiesu datus nevāc un neapkopo.

Pašvaldības ziņo, ka bērni pārtrauc mācības skolās un aizbrauc uz ārzemēm.

Hazans 2009. gada pētījumā pauž uzskatu, ka gaidāma jauna vērienīga Baltijas valstu iedzīvotāju aizplūšana uz ārzemēm (Hazans, 2009: 12). Viņš prognozē, ka jaunās migrācijas plūsmas būs galvenokārt Lielbritānijas, Norvēģijas, Somijas, Nīderlandes, Vācijas un Kīpras virzienā, kā arī, iespējams, uz valstīm ārpus Eiropas Ekonomiskās zonas. Arī ārvalstu pētījumos uzsvērts, ka darba tirgus atvēršana dos imigrantiem no jaunajām ES dalībvalstīm jaunas iespējas, un arī secināts, ka potenciālais imigrantu resurss no šīm valstīm strauji izsīkst (Wright, 2008).

Imigrācijas apmērs parādīts 2. attēlā. Pēc oficiālajiem Latvijas statistikas datiem, 2008. gadā Latvijā iebrauca 3465 cilvēki – mazāk kā 2007. gadā un par 2542 cilvēkiem mazāk kā iebrauca no Latvijas. Kopš 2000. gada Latvijā iebraukuši 19220 cilvēki – vidēji gadā 2135 cilvēki. Laikā no 2000. gada līdz 2003. gadam (ieskaitot) Latvijā iebrauca 5862 cilvēki – vidēji gadā 1466 cilvēki, bet kopš 2004. gada (ieskaitot) Latvijā iebraukuši 13358 cilvēki – vidēji gadā 2672 cilvēki. Pēc oficiālās statistikas datiem, pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā imigrācija ir kļuvusi intensīvāka, bet emigrācija ir samazinājusies. Imigrācijas intensitāte – imigrantu skaits uz 1000 iedzīvotājiem Latvijā, salīdzinot ar citām valstīm, ir zems (7. attēls).

Pētījuma gaitā konstatēts, ka iespaidu par statistisko datu neprecizitāti rada formulējumu un uzskaites īpatnības. Piemēram, ir zināms, ka Rīgas kuģu būvētavā pastāvīgi strādā ap 400 strādājošo, un NVA ziņojumos tos sauc par viesstrādniekiem, bet tas nenozīmē, ka šie cilvēki ir starpvalstu imigranti tādā nozīmē, kādā tos uztver statistika.

4. tabulā salīdzināti valsts institūciju publicētie dati par iebraukšanu Latvijā 2007. gadā.

4. tabula. Valsts institūciju publicētie dati par iebraukšanu Latvijā 2007. gadā

Valsts	CSP dati – Starpvalstu ilgtermiņa migrācija pa valstīm - iebrauca	PMLP dati – gada laikā Latvijā iebraukušie viesstrādnieki
No Krievijas	396	589 (viesstrādnieki)
No Ukrainas	91	298 (ekonomiskie migranti)
No Baltkrievijas	71	151 (ekonomiskie migranti)
No Lietuvas	299	140 (ekonomiskie migranti)
No Moldovas	42	127 (ekonomiskie migranti)
No ASV	84	123 (viesstrādnieki)

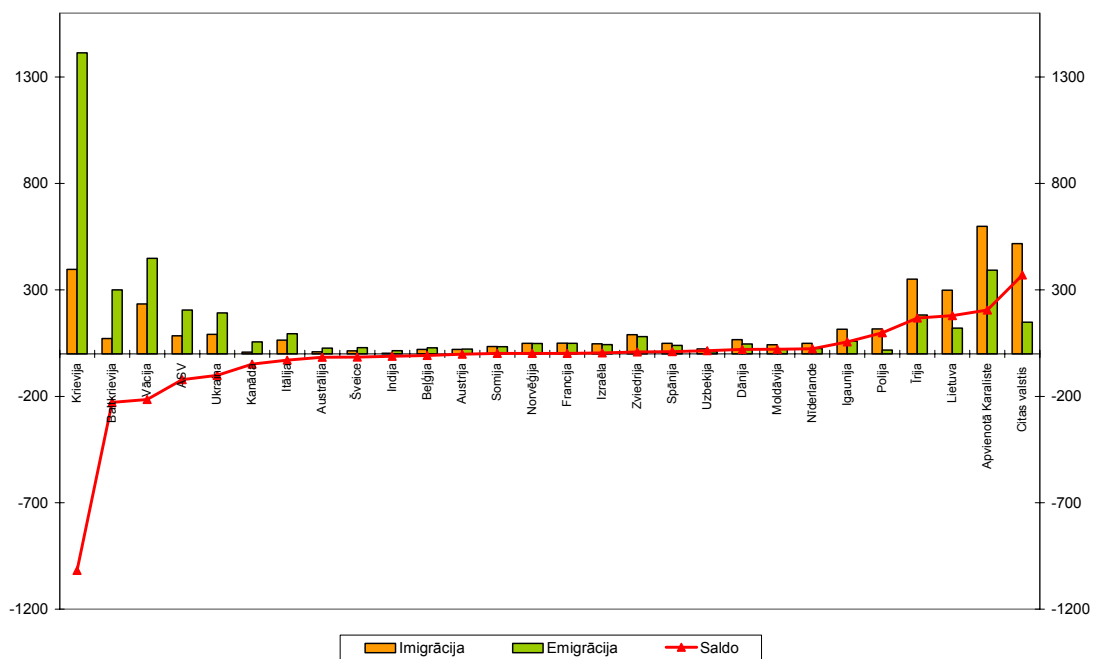
Avots: CSP datu bāze, 4-42. tabula, Latvijā darbu sākuši trīs īru viesstrādnieki. LETA, 2007. gada 14. oktobris.

Migrācijas saldo, kā minēts iepriekš ir ilgstoši negatīvs. Pēc oficiālās statistikas datiem kopš 1990. gada Latvija migrācijas dēļ ir zaudējusi nedaudz vairāk kā 200 tūkstošus cilvēku.

1.3.2. Migrācijas virzieni

Rūpīgāka analīze liecina, ka migrācijas virzienu vērtējums ir tikpat neskaidrs kā migrācijas apmēra vērtējums.

CSP dati uzrāda **emigrācijas plūsmas** uz dažām valstīm, un to vidū intensīvākais emigrācijas virziens ir Krievija, Vācija, Baltkrievija, un tikai tad Lielbritānija, ASV un Īrija – valstis kuras pētījumos ir nosauktas par galvenajiem emigrācijas virzieniem. Migrācijas plūsmas dažādos gados mainās, tomēr izskatās, ka emigrācija bijušo PSRS valstu virzienā tiek nepelnīti neievērota (vai arī tā precīzāk tiek atspoguļota statistikā). Ilmārs Mežs, Starptautiskās Migrācijas organizācijas Latvijas nodaļas vadītājs, komentējot šo pētījumu norāda, ka Krievijas, Baltkrievijas un Ukrainas virziena emigrācija tiek labāk reģistrēta, jo šo valstu likumi prasa - lai ieceļotu un pierakstītos, ir jāizrakstās no Latvijas – tātad šajos virzienos migrācijas plūsma tiek dokumentēta salīdzinoši labi. Toties ES plūsma tiek dokumentēta tikai 10-20% apmērā no visiem emigrantiem. Tas pats esot arī citās jaunajās ES dalībvalstīs.

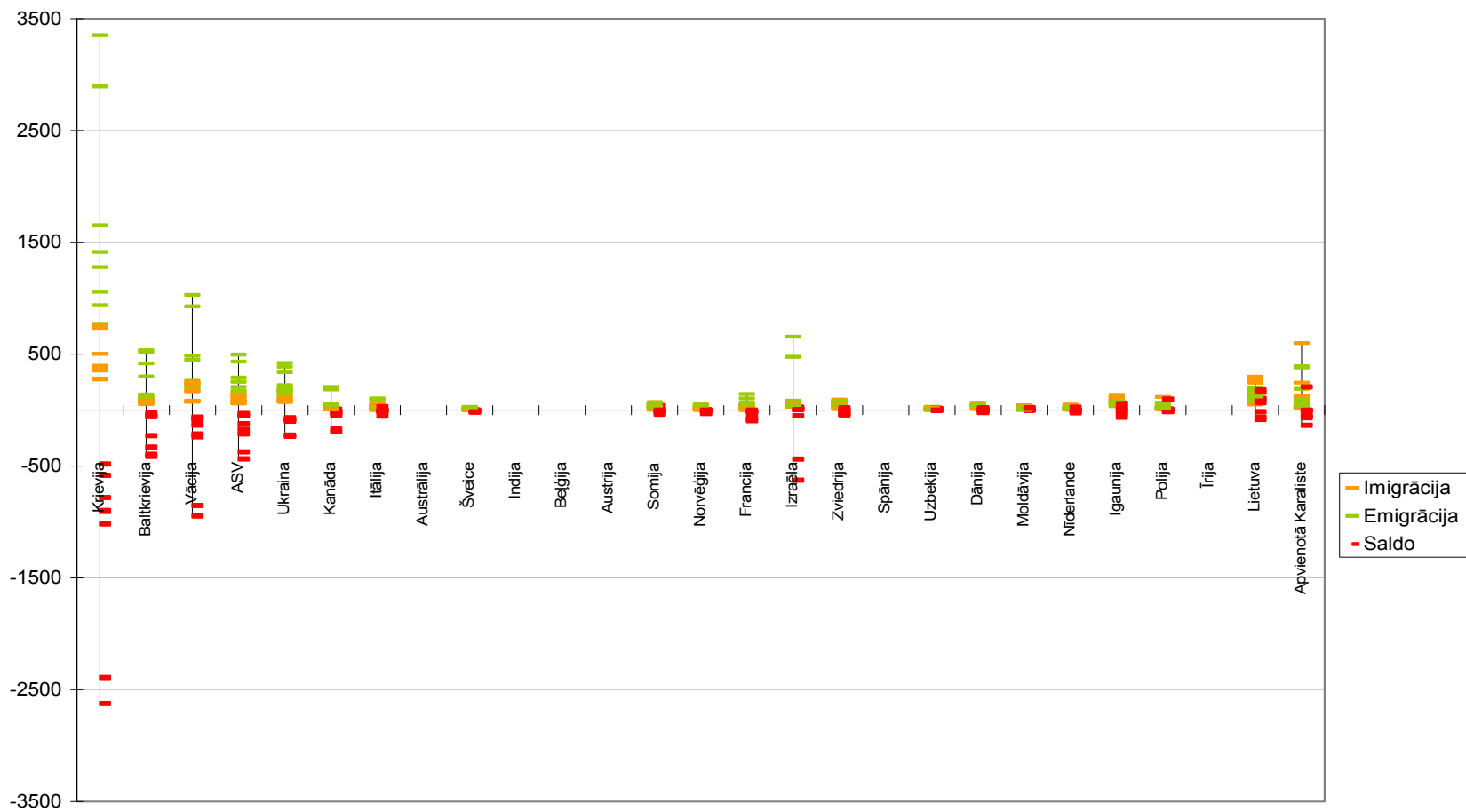
9. attēls. Emigrācijas un imigrācijas virzieni pēc CSP datiem 2007. gadā, cilvēki.

Avots: Latvijas statistikas gadagrāmata, 2008. CSP, Rīga, 2008, 159.lpp.

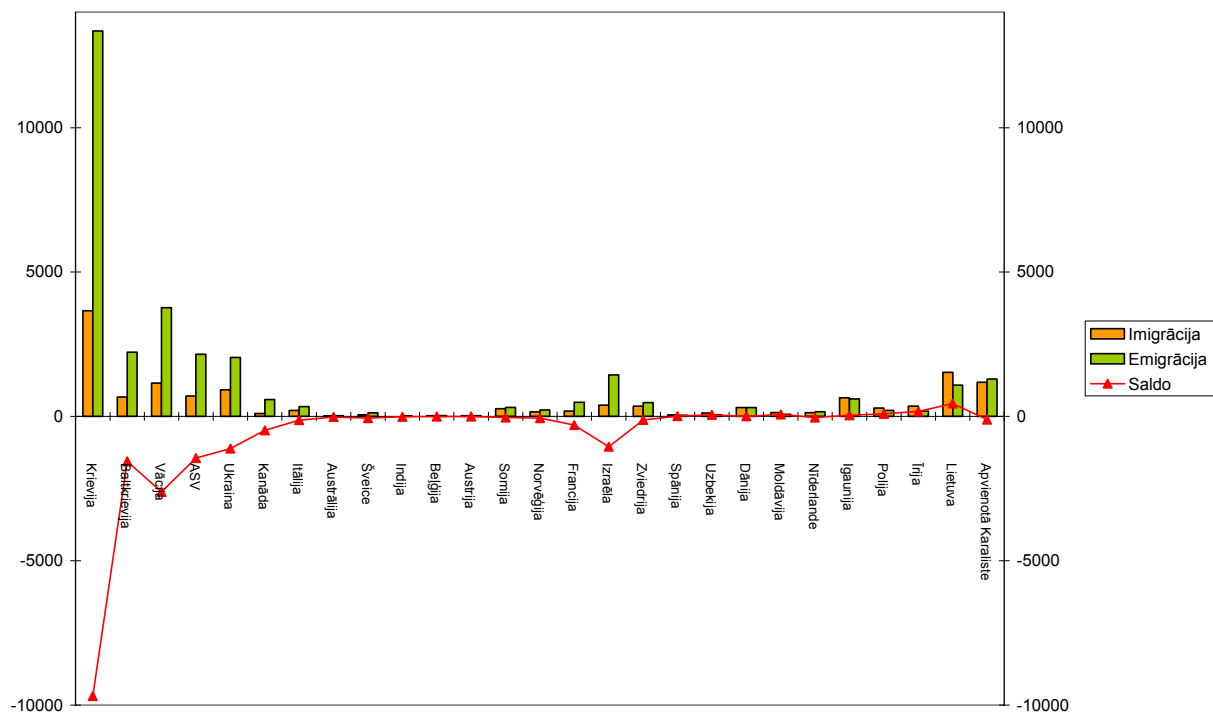
Savukārt Indāns un Hazans savos pētījumos pastāv, ka galvenais emigrācijas virziens no Latvijas ir uz Īriju un Lielbritāniju (1. tabula) (Hazans, 2009: 4).

2007. gadā Latvijā visvairāk cilvēku **iebrauca** no Lielbritānijas (599 cilvēki), Krievijas (396 cilvēki), Īrijas (350 cilvēki), Lietuvas (299 cilvēki), Vācijas (234 cilvēki) (6. attēls).

Vislielākais negatīvais **migrācijas saldo** 2007. gadā bija ar Krieviju, Baltkrieviju un Vāciju, bet pozitīvais – ar Apvienoto Karalisti, Īriju un Lietuvu.

10. attēls. Emigrācijas un imigrācijas virzieni pēc CSP datiem 2000. – 2007. gadā, cilvēki.
 Avots: CSP.

11. attēls. Emigrācijas un imigrācijas virzieni pēc CSP datiem – summārie rādītāji laikposmam 2000. – 2007. gadi, cilvēki

Avots: CSP.

10. un 11. attēlā migrācijas virzieni analizēti laikposmā no 2000. - 2007. gadam. 10. attēlā uzrādīti katras valsts mainīgie migrācijas rādītāji (katra īsā svītriņa ir viena gada rādītāja atzīme) un migrācijas saldo. 11. attēlā uzrādīti migrācijas summārie rādītāji laikposmā no 2000. līdz 2007. gadam.

Kā redzams attēlos, iepriekš minētie novērojumi ir spēkā arī ilgtermiņā, vismaz pēdējos septiņos gados. Tāpat kā 2007 gadā, arī ilgtermiņā vislielākais negatīvais migrācijas saldo ir ar Krieviju, Baltkrieviju un Vāciju, vislielākais pozitīvais migrācijas saldo – ar Lietuvu. Salīdzinot 10. – 11. un 9. attēlus var secināt, ka migrācijas saldo no attīstītām valstīm laika gaitā ir uzlabojies.

1.3.3. Migrācijas struktūra pēc tautības, vecuma un dzimuma

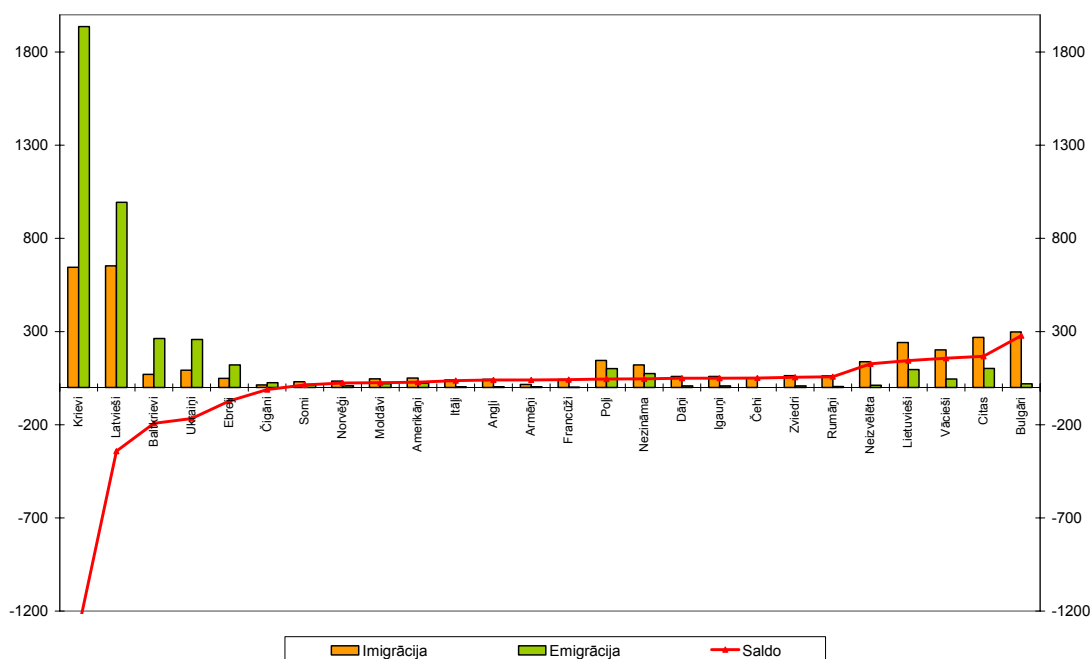
Turpmākajos attēlos iegūstams aptuvenš priekšstats par migrantu plūsmu struktūru pēc tautības, vecuma un dzimuma un vecuma. Saprotams, ka ja migrantu skaits nav precīzs, tad arī struktūras aprēķini nevar būt precīzi. Tomēr iegūtais emigrantu raksturojums atbilst priekšstatiem par emigrantiem no Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīm, kas pausts citos pētījumos. Imigrācijas pētīnē atzīmē, ka Austrumeiropas valstu imigranti ir izglītoti un tiem ir labi darba tikumi. Neskatoties uz to, liela daļa Austrumeiropas imigrantu izvietojas darba tirgus zemajos sektoros un veic savai kvalifikācija neatbilstošu

darbu. Savukārt Raits (Wright, 2008) pierāda, ka imigranti no jaunajām Eiropas Savienības valstīm (A8) ir pārsvarā jauni cilvēki, ar ieņemamiem darbiem neatbilstoši augstu kvalifikāciju un dinamiski.

1.3.3.1. Migrācijas struktūra pēc tautības

Migrācijas struktūra pēc tautības (12. attēls) liecina, ka 2007. gadā no Latvijas visvairāk **izbrauca** krievi (1937 cilvēki), latvieši (994 cilvēki), baltkrievi un ukraiņi, un šo tautību zudums nav kompensēts (lielākais negatīvais saldo).

Latvijā visvairāk **iebrauca** latvieši (652 cilvēki), krievi (645 cilvēki), bulgāri (298 cilvēki), lietuvieši (241 cilvēks), vācieši (202 cilvēki) (12. attēls).

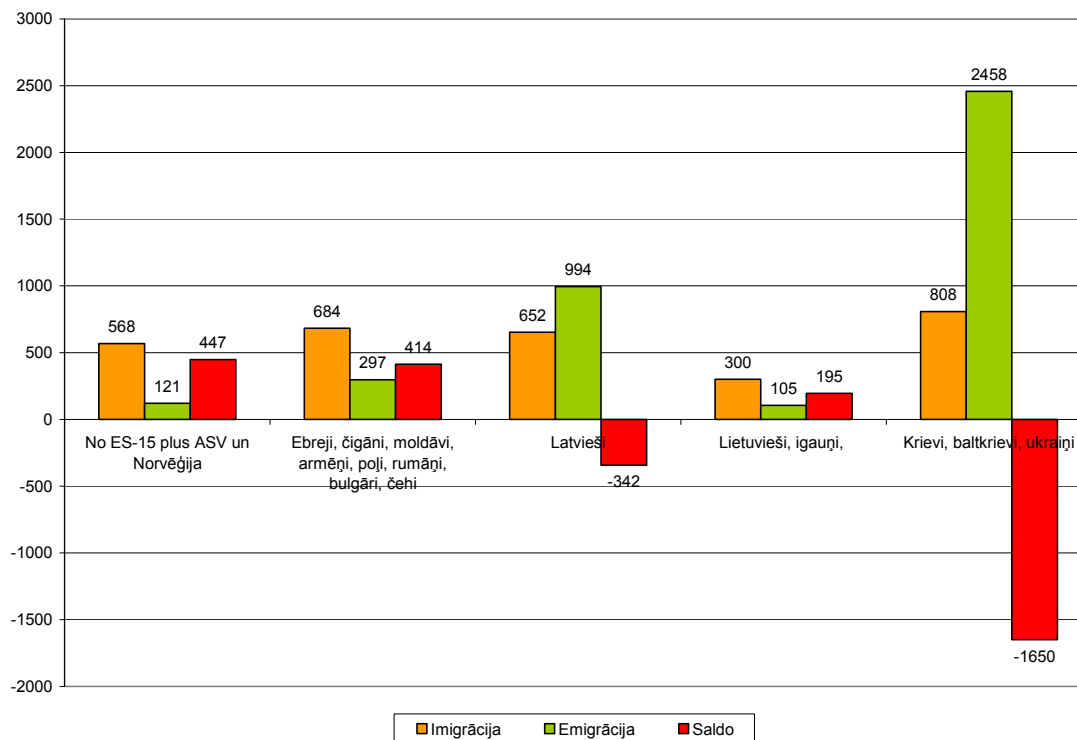

12. attēls. Emigrantu un imigrantu struktūra pēc tautības 2007. gadā, cilvēki.

Avots: Latvijas statistikas gadagrāmata, 2008. CSP, Rīga, 2008, 159.lpp.

Sadalījums pēc tautības un valstu **migrācijas saldo** liecina, ka liela daļa no imigrācijas ir re-emigrācija no Lielbritānijas un Īrijas. Tomēr var ievērot, ka Latvijas pamattautības latviešu un iepriekš raksturīgāko tautību (krievi, ukraiņi, baltkrievi) migrācijas saldo ir negatīvs, turpretī „jauno” tautību (bulgāri, čehi, un citi) – pozitīvs (13. attēls). 2007. gadā Latvijā imigrantu statusā ieradušies 568 cilvēki no attīstītām pasaules valstīm un tikai 121 cilvēks no šādām valstīm ir aizbraucis no Latvijas.

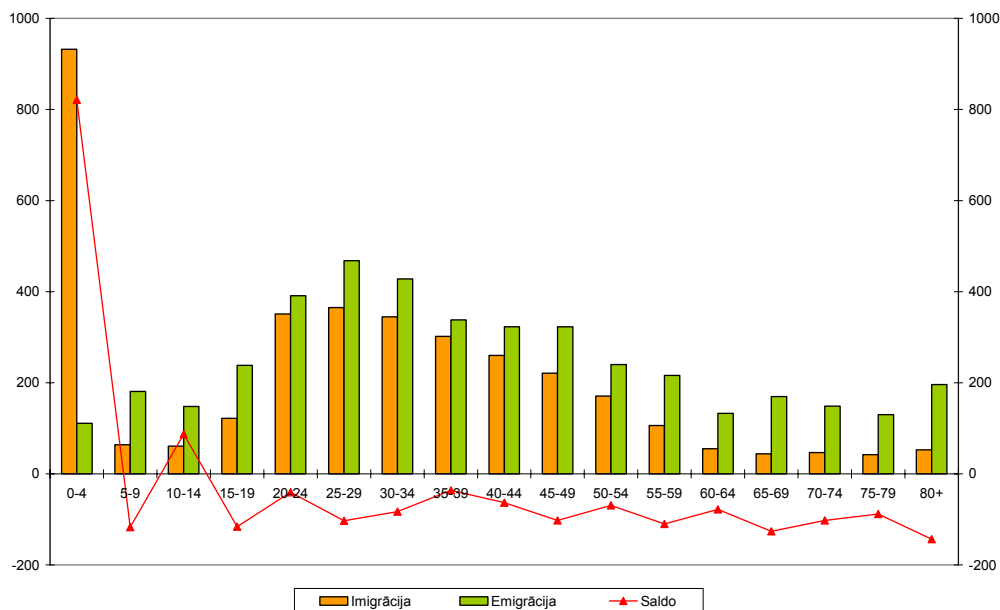
13. attēls. Emigrantu un imigrantu struktūra pēc tautības 2007. gadā grupēta pēc tautībām, cilvēki.

Avots: Latvijas statistikas gadagrāmata, 2008. CSP, Rīga, 2008, 159.lpp.

1.3.3.2. Migrācijas struktūra pēc vecuma un dzimuma

14. un 15. attēlā apstiprinās citu pētījumu secinājumi, ka no Latvijas visvairāk izbrauc jauni cilvēki – gan vīrieši, gan sievietes, taču iebruc vēl jaunāki. Var ievērot, ka darbaspējīgo iedzīvotāju vecumu grupās migrācijas saldo nav liels – tas palielinās jaunākās un vecākās vecuma grupās.

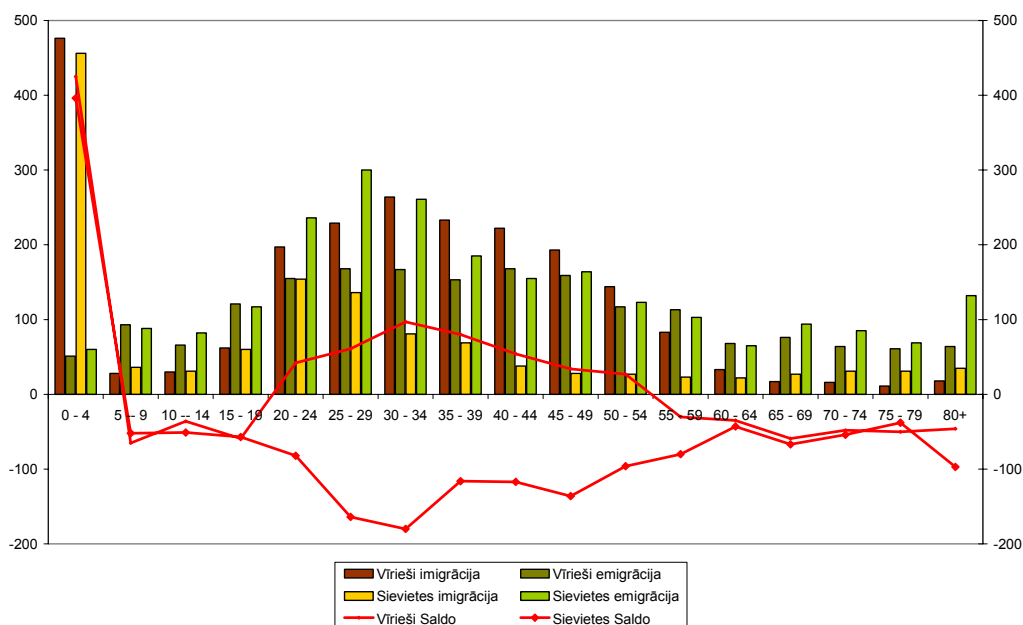
Uzmanību pievērš dati, ka 2007. gadā gandrīz ¼ imigrantu ir 0-4 gadus veci bērni, un šajā vecuma grupā vīriešu un sieviešu attiecība atbilst vidējai iedzīvotāju dzimumu struktūrai Latvijā šajā vecuma grupā (51:49). Turpretī izbraukuši ir tikai 111 bērni – meitenes vairāk kā zēni. Tas nozīmē, ka migrācijas rezultātā Latvija ir ieguvusi iedzīvotājus vērtīgā vecuma grupā, taču tas ir vienīgais migrācijas ieguvums – visās pārējās vecuma grupās emigrācija pārsniedz imigrāciju. Iespējams, ka 0-4 vecuma grupa ir ārvalstīs dzīvojošo Latvijas iedzīvotāju bērni, kas atvesti uz Latviju mācībām skolā vai atgriezušies kopā ar vecākiem.

14. attēls. Emigrantu un imigrantu vecuma struktūra 2007. gadā kopā.

Avots: Latvijas statistikas gadagrāmata, 2008. CSP, Rīga, 2008, 159.lpp.

Imigrācijas plūsmu analīze pēc dzimuma un vecuma parāda, ka Latvijā jauni vīrieši darbības vecumā iebrauc vairāk kā jaunas sievietes. Imigrācijas saldo vīriešiem darbības vecumā ir pozitīvs, bet sievietēm tas ir negatīvs visās vecuma grupās (14. attēls).

15. attēls. Emigrantu un imigrantu dzimuma struktūra pa vecuma grupām 2007. gadā.

Avots: Latvijas statistikas gadagrāmata, 2008. CSP, Rīga, 2008, 159.lpp.

1.4. Migrāciju ietekmējošie faktori

Migrāciju ietekmējošos faktoros klasiskā veidā skaidro migrācijas *push and pull* teorija. Atbilstoši šai teorijai migrāciju ietekmē faktori, kas mudina cilvēkus atstāt valsti (*push* faktori) un faktori, kas piesaista tos citā valstī (*pull* faktori).

Push faktori ir:

- ekonomiskās grūtības mītnes valstī,
- bezdarbs,
- nav karjeras iespējas,
- slikta veselības aprūpe,
- primitīvs dzīves līmenis (apstākļi),
- politiskais apdraudējums,
- diskriminācija reliģiskās vai citas pārliecības dēļ,
- labklājības zaudēšanas risks,
- dabas katastrofas,
- terors, augsta noziedzība.

Pull faktori

- labākas darba iespējas,
- labāks dzīves standarts,
- simpātijas pret valsti,
- izglītības iegūšanas iespējas,
- labāka veselības aprūpe,
- augstāka drošība,
- ģimenes saites, ģimenes apvienošana,
- labāka kriminogēnā situācija.

Mūsdienu notikumi liecina, ka migrācijas seja mainās. Klasiskās migrācijas teorijas joprojām ir spēkā ekonomiski vājāk attīstītajās valstīs, taču emigrācija skar arī ekonomiski attīstītās valstis. Statistikas dati un pētījumi liecina, ka kopš 2004. gada migrācijas plūsmas visās Rietumeiropas valstīs palielinās (Wright, 2008: 15). Attīstītajās valstīs kopš 2004. gada palielinās gan emigrācija, gan imigrācija, taču imigrācija palielinās daudz straujāk, un tāpēc migrācijas saldo attīstītajās valstīs kļūst arvien pozitīvāks.

No šī secinājuma var iegūt divas atziņas:

- pirmkārt – iedzīvotāju mobilitāte strauji palielinās un ietekmē migrāciju,
- otrkārt – zūd ekonomiskās attīstības izšķirošā nozīme - ir grūti vai pat nav iespējams noteikt, kāds ekonomiskās attīstības līmenis nosaka izvēli par labu citai valstij,
- migrācijas procesos liela nozīme ir imigrācijas politikai.

Ekonomiskās attīstības līmenis ir izšķirošs ļoti nabadzīgās valstīs, bet attīstītajās valstīs citi iemesli vairāk kā ekonomiskā attīstība nosaka iedzīvotāju izvēli, mainot dzīvesvietu. Piemēram, maz ticams, ka Latvijas iedzīvotāju izceļošanu uz Baltkrieviju (2007. gadā 300 cilvēki, migrācijas saldo -229) noteica ekonomiski apsvērumi tādā nozīmē, ka cilvēki

devās uz vietu, kur ekonomiskie apstākļi ir labāki. Ticamāk, ka cilvēki devās uz Baltkrieviju, lai tukšā tirgū uzsāktu uzņēmējdarbību, vai devās pie savām ģimenēm.

Demokrātiskā valstī emigrāciju nevar regulēt ar administratīvām metodēm, tāpēc to gandrīz nav iespējams ierobežot. Savukārt legālo imigrāciju likumdošana ietekmē visvairāk. Ja likumdošana imigrāciju nepieļauj, tā nevar notikt. Saskaņojot migrācijas politikas, valstis varētu veidot savstarpēji izdevīgas iedzīvotāju pārvietošanās plūsmas, kas efektīvas darba dalīšanas rezultātā (katrs strādā un dzīvo tur, kur darbs vislabāk padodas un tāpēc ir efektīvs, tā rezultātā pieaug konkurence un tiek atlasīti piemērotākie) sekmētu globālās labklājības augsmi. Taču šāda sadarbība parasti nenotiek un migrācijas politika paliek katras valsts ziņā. Dažas valstis sekmē tautsaimniecības ekspansiju, piesaistīt darbaspēku, citas turpretī imigrāciju ierobežo vai veic selektīvi – tikai atsevišķas profesijas vai atsevišķas vecuma grupas utt..

Latvijā ir stingra ierobežojoša imigrācijas politika, un tas izskaidro nelielo imigrācijas apjomu. Ja stingra ierobežojošā politika ir vienlaicīgi ar liberālu emigrācijas politiku, migrācijas saldo parasti ir negatīvs. Izņēmums valstis, kuras tādu vai citādu priekšrocību dēļ ir kļuvušas par dabiskiem centriem (ASV, Vācija). Kā redzams attēlā, pirms ES paplašināšanās, lielākajā daļā attīstīto valstu migrācijas saldo ir bijis negatīvs, un šī problēma ir aktuāla arī attīstītajām Eiropas Savienības valstīm.

Ja likumdošana pieļauj imigrāciju, to ietekmē vēl vairāki apstākļi:

- cik maksā imigrācija darba devējam, ja tas vēlas piesaistīt ārvalstu darbiniekus?
- kāda ir emigrācijas mērķa valsts attīstības perspektīva?
- darba izvēles brīvība (piemēram, Latvijā nav iedomājama imigrantu nodarbināšana valsts un pašvaldību sektorā, bet citās valstīs šāds ierobežojums nepastāv (Skotija)),
- valūtas kurss – lai būtu vērts strādāt citās valstīs un nezaudētu, pārsūtot naudu uz mājām,
- iespējas veikt uzņēmējdarbību vai būt pašnodarbinātam,
- diasporas un sociālās infrastruktūras esamība emigrācijas mērķa valstī.

Hazans uzskata, ka to migrantu īpatsvarā, kas 2009. gadā ir gatavi pārcelties uz ārzemēm no Latvijas uz pastāvīgu dzīvi ir lielāks uz pašnodarbinātību vai savu biznesu orientēto migrantu īpatsvars un ir palielinājusies diasporu sociālās infrastruktūras loma (arī papildus darba iespējas) (Hazans, 2009: 13).

1.5. Pārrobežu migrācija

Pārrobežu migrācija ir sevišķs starpvalstu migrācijas paveids. Pēc uztvēruma statistikā, tā nav ilgtermiņa migrācija, jo cilvēks nav pārcēlies uz dzīvi citā valstī, bet pēc būtības tā ir ilgtermiņa starpvalstu migrācija, jo cilvēks ierodas pāri robežai katru dienu, un regulāri ir saistīts ar Latvijas tautsaimniecību (dod – tērē).

No tautsaimnieciskā viedokļa pārrobežu migrācijas īpatnība ir tas, ka cilvēki strādā vienā valstī (piemēram, Latvijā) un rada produktus un sniedz pakalpojumus, tādejādi palielinot šīs valsts IKP, bet tērē savā valstī – palielinot savas valsts IKP. Atdodot ārvalstij savu

darbu, pārrobežu imigranti netērē tās sociālos resursus, tieši otrādi – tos palielina, maksājot sociālos maksājumus, bet ir savas valsts sociālās drošības subjekts vismaz minimālo garantiju līmenī.

1.6. Nelegālā migrācija

Parasti lieto terminu „nelegālie imigranti”, kaut gan migrācijā vienmēr ir iesaistītas divas valstis, un procesam ir abas identitātes – imigrācija vienā valstī vienlaicīgi ir emigrācija no citas valsts. Termina „nelegālie imigranti” popularitāti politiskās un akadēmiskās debatēs var skaidrot ar to, ka pētījumi galvenokārt notiek attīstītās valstīs, kur, no vienas puses, vairāk cilvēku vēlas iebraukt, un, no otras puses, imigrācija ietilpst ekonomiskajā politikā un dažkārt tiek veicināta.

Jēdziens nelegālie emigranti Latvijā ir nosacīts, jo emigrācija nav aizliegta. Personas var nosaukt par nelegālajiem emigrantiem, ja tās ilgstoši neuzturas savā dzīves vietā un par to nepaziņo valsts iestādēm. Aizbraukšanas mērķis neatšķiras no legālās emigrācijas - cilvēki nelegāli aizbrauc no Latvijas galvenokārt ekonomisku iemeslu dēļ, bet ir arī tādi, kas aizbrauc piedzīvojumu meklējumos, lai iegūtu pieredzi vai apvienotos ģimenēs.

Nelegālie imigranti ierodas Latvijā divu mērķi vadīti – darba meklējumos, vai kā starpposmu iekļūšanai attīstītākās Eiropas Savienības valstīs. Pirmie dod ieguldījumu Latvijas tautsaimniecībai (palielina patēriņu, izlaidi un pievienoto vērtību), otrie parasti rada papildus izmaksas (nometņu un uzturēšanās vietu uzturēšana, negatīvo sabiedrisko paradību ierobežošanai, piemēram, kriminogēnās situācijas uzlabošana).

Darba devējiem nelegālās imigrācijas izmaksas ir mazākas kā legālās, tāpēc nelegālā migrācija plaukst. Statistiskie dati par nelegālās migrācijas apmēru un sastāvu nav pieejami, tāpēc priekšstats par nelegālās emigrācijas apmēriem ir neprecīzs. Aptuvenu novērtējumu var iegūt, salīdzinot Latvijas un ārvalstu migrācijas statistikas datus, taču arī šādi iegūti dati nav precīzi. Piemēram, runājot konferencē *Vai Latvija iet Īrijas pēdās: darbaspēka migrācija* 2006. gada 20. janvārī Ivars Indāns nosauc skaitļus, ka Vācijā pēc Latvijas statistikas datiem oficiāli strādā apmēram 100 cilvēku, bet pēc Vācijas statistikas dienesta datiem – 8000-10000 (Indāns, 2006).

1.7. Migrācijas ietekme uz tautsaimniecību

1990-o gadu sākumā, kad Latvijā migrācijas apmēri bija ļoti lieli un migrācijai bija politiski iemesli, tās ekonomiskā nozīme netika vērtēta. Pēc banku darbības aktivizēšanās 2003. gada beigās un Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gadā, ekonomiskā darbība Latvijā strauji paātrinājās un darbaspēka pieprasījums pieauga. Pieaugošā emigrācija sāka ietekmēt Latvijas tautsaimniecību – radīja spriedzi darba tirgū un tās ietekmē strauju darba samaksas un darba izmaksu kāpumu, kas savukārt sekmēja ekonomiskās krīzes nobriešanu un izvēršanos jau 2008. gada vidū. Apzinoties darba tirgus nozīmi šajā virzībā, migrācijas jautājumi kļuva aktuāli. Tāpēc 2005. gadā pēc Ekonomikas ministrijas pasūtījuma veikts plašs pētījums *Ekonomiskās migrācijas cēloņu izpēte un monitoringa sistēmas izveide ekonomiskās migrācijas ietekmes noteikšanai uz LR tautsaimniecību* (Hazans, 2005). Šajā pētījumā novērtēta tikai emigrācijas ietekme. 2009. gadā veikts salīdzinošs pētījums par migrācijas procesiem Baltijas valstīs, kurā novērtēti daži emigrācijas ietekmes aspekti. Imigrācijas ietekme nedaudz atsegta Ivara Indāna pētījumos un publikācijās portālā Politika.lv.

Ārvalstīs starpvalstu migrācijas ietekme, sevišķi imigrācija, ir daudz pētīta, galvenokārt darba tirgus aspektā. Līdz ar migrācijas pastiprināšanos, interese par šādiem pētījumiem pieaug. Ekonomiskajā literatūrā lieto jēdzienus – ekonomiskās migrācijas vērtība, migrācijas ieguvumi un izmaksas, un ekonomisko pieeju (parasti – pieprasījuma/piedāvājuma pieeju) migrācijas ietekmes pētīšanai, taču šādu pētījumu nav daudz (Somerville un Sumption, 2008).

Svarīgākais līdz šim veikto migrācijas pētījumu kopējais secinājums ir, ka migrācijas ietekme uz darba samaksu un nodarbinātību ir neliela un īslaicīga, bet uz tautsaimniecības attīstību – nozīmīga. Imigrācija stimulē tautsaimniecības attīstību ražošanas un patēriņa aspektos. Bez tam pierādīts, ka arī imigrācijas īslaicīgā ietekme uz darba algu un nodarbinātību var dot multiplikācijas efekta ieguvumu tautsaimniecībā, kam var būt izšķiroša nozīme turpmākai augsmei.

Migrācijas pētījumu apkopotāju divvainākais secinājums ir tas, ka ar pētījumiem var iegūt jebkādu rezultātu – tik pretrunīgi ir pētījumu atklājumi, sevišķi jautājumā par migrācijas ietekmi uz darba samaksu un nodarbinātību (Somerville un Sumption, 2009). Daži pētījumi pierāda, ka migrācijai ir liela ietekme un darba samaksu un nodarbinātību, citi turpretī, ka nav nekāda ietekme. Analizējot šo pētījumu apstākļus, var ievērot, ka to rezultātus ir ietekmējušas valsts īpatnības, laika periods, kurā veikts pētījums, un pētījuma metodoloģija. Neskatoties uz to, ka nozīmīgos pētījumos parasti ir aptverts ilgāks laika periods, un tos veic atkārtoti, lai pārbaudītu rezultātu patiesumu, pētījuma brīža ietekme izskatās jūtama. Tāpēc, piemēram, 2007. gadā (ekspansīvās attīstības periodā) veiktā pētījumā (Card, 2007) imigrācija saistīta ar darba samaksas paaugstināšanos, turpretī 2003. gadā (lēnākas attīstības periodā) veiktajā pētījumā (Borjas, 2003) – pazemināšanos.

Pētījumi pierāda, ka valstu īpatnības ietekmē migrācijas ietekmi uz tautsaimniecību (piemēram, Eiropā ietekme atšķiras no ietekmes ASV), taču ir konstatēts, ka pētnieku novērtējumi mēdz būt galēji pretēji gan lielo valstu bloku iekšienē, gan katrā atsevišķā valstī (Somerville un Sumption, 2009).

Vērtējot migrācijas ietekmi, jāņem vērā, ka tā nav monolīta. Gan zaudējumi, gan ieguvumi ir atkarīgi no plūsmu struktūras – vecuma, profesionalitātes, imigrantu izcelsmes valsts, imigrācijas iemesla (darba meklējums, dzīvot, patvēruma meklējums). Plašajos pētījumos, kas līdz šim veikti, imigrācija pētīta kā homogēna problēma. Heterogenitātes aspekts mazliet pavērts Vila Somerville un Madeleinas Sumptionas (*Will Somerville, Madeleine Sumption*) pētījumā *Imigrācija un darbaspēks: teorija, fakti un politika*. (Somerville un Sumption, 2009). Taču arī šis pētījums koncentrējas uz imigrācijas ietekmi uz darba tirgu, nevis pēta tās ietekmi vērtības rādītājos. Katrā ziņā, šajā pētījumā dominē pārliecība, ka imigrācija ietekmes novērtējums ir jāveic daudz detalizētākā skatījumā, nekā to dara pašlaik. Migrācijas procesi ir dinamiski, situācija un ietekme bieži mainās, tāpēc ietekmes novērtējumus ir jāatkārto.

1.7.1. Imigrācijas ietekme

1.7.1.1. Ieguvums

Imigrācijas **tiešais ieguvums** ir:

- 1) emigrācijas un negatīvā dabiskā pieauguma radītā cilvēkkapitāla zaudējuma kompensācija,
- 2) iekšzemes patēriņa palielinājums, ko dod katrs imigrants,
- 3) ražošanas apjoma palielinājums, ko dod katrs papildus nodarbinātais, kas iegūts imigrācijas rezultātā (vai nu pats imigrants (zemākajos darba tirgus līmeņos), vai imigranta darbības rezultātā (ja imigrants ierodas augstākajos darba tirgus līmeņos). Ja imigrants aizstāj vietējo ražotāju, ražošanas apjoma palielinājums var nebūt, bet var arī būt, ja darba samaksas ekonomijas ietekmē uzņēmējam izdodas paplašināt darbību,
- 4) pievienotās vērtības palielinājums, ko dod katrs papildus nodarbinātais, kas iegūts imigrācijas rezultātā. Ja imigrants aizstāj vietējo ražotāju, pievienotās vērtības palielinājums var nebūt, bet var arī būt, ja darba samaksas ekonomijas ietekmē uzņēmējam izdodas paplašināt darbību,
- 5) peļņas palielinājums var būt abos gadījumos – gan aizstājot vietējo darbinieku (uz darba izmaksu ekonomijas rēķina), gan palielinot strādājošo skaitu,
- 6) nodokļi valsts budžetā – neskaidra ietekme, ja imigranti aizstāj vietējo darbaspēju, bet palielinājums, ja palielina strādājošo skaitu.

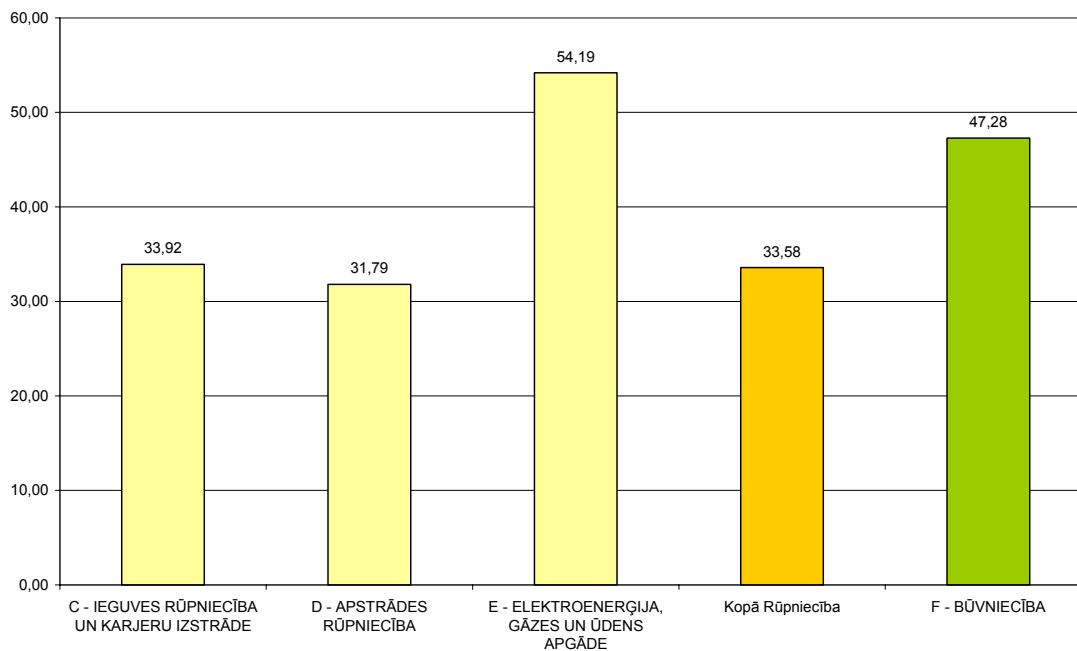
Latvijas darba tirgus ir nestabils, darba samaksa ir ievērojami zemāka kā potenciālajās emigrācijas valstīs, tāpēc darba samaksa ir nozīmīgs konkurētspējas faktors, un straujāks darba samaksas pieaugums ir nozarēs un darba vietās, kam konkrētajā brīdī ir lielāks peļņas gūšanas potenciāls. Tā kā darba resursi ir ierobežoti, konkurences rezultātā darba samaksas sistēmas harmonija izjūk. Šādos apstākļos imigrācija ļauj stabilizēt darba samaksu.

Imigrācija ļauj **kompensēt emigrācijas un negatīvā dabiskā pieauguma radītos cilvēkkapitāla zaudējumus.**

Iekšzemes patēriņa palielinājumu rada katrs iebraucējs, neatkarīgi no tā, vai persona strādā vai nestrādā, ir bērns vai pieaudzis cilvēks. Katrs imigrants kāpinātu **iekšzemes patēriņu** par ne mazāk kā iztikas minimumam atbilstošu apjomu.

Iekšzemes patēriņa kāpums palielina iekšzemes tirgu un pieprasījumu, un tas ir ieguvums. Taču ja imigranti nestrādā un nokļūst valsts atbildības jomā, tad guvumam, ko dod patēriņa palielinājums pievienojas zaudējums, ko rada šādu personu uzturēšana valstī.

Palielinās **saražotās produkcijas** apjoms – palielinoties strādājošo skaitam un atbrīvojoties resursiem augstākas darba produktivitātes rezultātā. Atbilstoši darba produktivitātei, katrs papildus rūpniecībā strādājošais varētu dot 33.58 tūkstoši latu papildus produkcijas, katrs papildus celtniecībā strādājošais - 47.28 tūkstoši latu (16. attēls).

16. attēls

Rūpniecības un būvniecības produkcijas vērtība uz 1 strādājošo 2007. gadā, tūkst. LVL

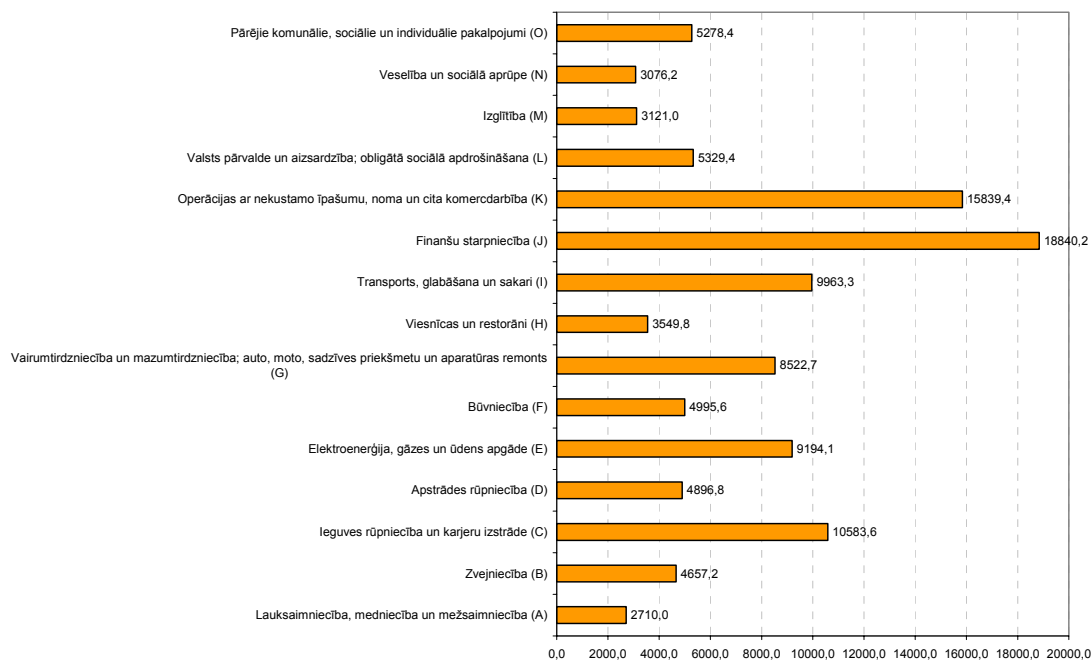
Avots: CSP (provizoriski dati)

Pētījumos pierādīts, ka imigrantu darbs ir produktīvāks kā vietējo strādājošo darbs pat tad, ja nav iegūta algas ekonomija (Somerville and Sumption, 2009: 17). Zīmīgi, ka emigrantu augstāku produktivitāti nodrošina centība un labāka darba ētika, un tas sevišķi raksturīgi imigrantiem no Austrumeiropas valstīm. Imigranti piekrīt strādāt sliktākos apstākļos, izglītībai neatbilstošu darbu un darbu ar zemāku darba samaksu, jo viņi darbu ārvalstīs uzskata par īslaicīgu, neplāno karjeras kāpumu, iegūst papildus labumus – valodas iemaņas, un arī zemākos darba tirgus sektoros darba samaksa ir augstāka kā līdzvērtīgā darbā mājās.

Šī atziņa Latvijā ir ļoti svarīga, domājot par imigrācijas ieguvumiem.

Imigrācijas **ieguldījumu IKP** var novērtēt pēc IKP apjoma uz vienu strādājošo raksturīgās imigrantu nodarbināšanas nozarēs – rūpniecība, būvniecība, viesnīcu nozare, transports (17. attēls).

17. attēls. IKP uz vienu strādājošo pa nozarēm, 2008.

Avots: CSB

Katrs imigrants, kurš nopelnītu vismaz iztikas minimuma līmenī, maksātu valstij **nodokļus**. Iespējamo nodokļu ieguvumu var aprēķināt, izmantojot vidējo nodokļu īpatsvaru IKP.

Austrālijas pētījums liecina, ka migrantu neto devums (ieņēmumi mīnus izdevumi) valsts budžetā ir ievērojams (*Migrants ...*, 2008).

Netiešie ieguvumi ir vairāki.

Imigrācija ļauj sasniegt **optimālu iedzīvotāju skaitu valstī**, kas nepieciešams, lai nodrošinātu tautsaimniecības konkurētspēju. Roberts Raits (*Robert E. Wright*), analizējot Skotijas iedzīvotāju izmaiņas, secina, ka, ja migrācijas saldo turpinātu būt negatīvs, kā līdz 2004. gadam, Skotijas iedzīvotāju skaita samazinājums, radītu būtisku tautsaimniecības attīstības un konkurētspējas zaudējumu. Aprēķinos pierādīts, ka kopā tautsaimniecībā izlaide būtu par 13,4% mazāka, un darbietilpīgajā būvniecības sektorā tā būtu vismaz par 20% mazāka (Wright, 2008: 9).

Iedzīvotāju skaita samazinājumu Skotijā radīja zema dzimstība un citas demogrāfiskas parādības, kas raksturīgas arī Latvijai. Atšķirībā no Latvijas, Skotijā (arī citās valstīs) iedzīvotāju skaita samazināšanos vēro ar lielām bažām. Raits uzskata, ka problēma ir tik nopietna, ka nepietiek ar cerību, ka Skotijā turpināsies imigrantu ieplūdums no jaunajām Eiropas Savienības dalībvalstīm, kā tas notiek šobrīd, bet ir jāievieš labi vadītu imigrācijas sistēmu, kas ņemtu vērā Skotijas reģionu ekonomiskās un demogrāfiskās īpatnības (kā tas savulaik darīts Kanādā un Austrālijā). Imigrācijas likumību šajā sistēmā novērtē pēc punktiem (tādas sistēmas ir Lielbritānijā, Kanādā, Austrālijā).

Ārvalstīs veiktos pētījumos atrodami pierādījumi, ka paredzējums, ka tehnoloģiju attīstība samazinās darbaspēka pieprasījumu kopumā vai vismaz atsevišķās jomās (samazināsies mazāk kvalificēta darba pieprasījums), nav piepildījies – vismaz pagaidām zemākas kvalifikācijas darbaspēka pieprasījums pat pieaug. Arī Latvijā, kā to atzīmējusi LDDK ģenerāldirektore Elīna Egle, labklājības ministrijas un „Latvijas fakti” veiktās darba devēju aptaujas ir pierādījušas, ka jauno tehnoloģiju ieviešana neietekmē darbinieku skaitu („LDDK ...”, 2007). Bez tam, darba tirgus atvērtība ir viens no būtiskajiem priekšnosacījumiem inovatīvo projektu un tehnoloģiju attīstībai.

Imigrācija sekmē **dzīves kvalitātes uzlabojumu** vietējiem iedzīvotājiem, jo imigranti aizņem zemākas kvalifikācijas darbavietas, tas rada iespēju vietējiem vieglāk konkurēt augstākas kvalitātes darba vietās, rosina uzlabot izglītību un iemaņas, saņemt lielākas algas, un tādejādi uzlabot savu labklājību. Savukārt imigranti uzlabo savu labklājību, salīdzinot ar to, kādu būtu iespējams sasniegt mītnes zemē.

Samazinot darba resursu cenu un paaugstinot produktivitāti, **preču un pakalpojumu cenas** var samazināties.

Imigrācijas rezultātā radītā izmaksu samazinājuma (augstākas produktivitātes un resursu ekonomijas) rezultātā ražošana kļūst efektīvāka un produkts konkurētspējīgāks – palielinās **eksporta potenciāls**.

Pētījumos pierādīts, ka imigranti labprātāk kā vietējie strādājošie pārvietojas arī imigrācijas valstīs, un tas palielina **darbaspēka mobilitāti** un caur to arī darbaspēka efektivitāti.

Imigranti piekrīt strādāt mazāk stabilās darbavietās – sezonas darbos, cikliskos darbos, un tādejādi ļauj uzņēmējam **pielāgot ražošanas apjomu atbilstoši ekonomiskajam ciklam**.

1.7.1.2. Izmaksas

Imigrācijas **tiešās izmaksas** ir cena, par kādu imigrants var ierasties Latvijā. Imigrācijas tiešās izmaksas ir fiksētas migrācijas likumā, un to pavadošajos MK noteikumos.

Tiešās izmaksas rada arī nestrādājošu imigrantu uzturēšana - valstī pieņemtā sociālā minimuma standarta nodrošināšana.

Visbeidzot, tiešās izmaksas var radīt no darba tirgus izstumto vietējo strādājošo uzturēšana bezdarba periodā, vai apmācība.

Teorētiskajos pētījumos pierādīts, ka imigrācijas **netiešās izmaksas** (negatīvā ietekme) nav liela, tomēr sabiedrība uzskata, ka imigrantu ietekme ir drīzāk slikta nekā laba.

Vislielākās bažas sabiedrībā rada imigrācijas ietekme uz **nodarbinātību**. ASV veiktie pētījumi liecina, ka imigrācija neietekmē nodarbinātību, citiem vārdiem, nav pierādīts, ka imigranti izstumj no darba tirgus vietējos – drīzāk imigranti aizstāj vietējos, kas aizgājuši no darba tirgus segmenta, kas tiem vairs nav tīkams. To pamato ar apstākli, ka vietējie strādājošie visos gadījumos ir konkurētspējīgāki (izņemot darba samaksu), un imigrācijas radītā konkurence spiež vietējo darbaspēku uzlabot savu konkurētspēju, un rezultātā spēt strādāt augstākas darba samaksas jomās.

No tautsaimniecības ietekmes viedokļa, izstumto vietējo strādājošo nevar uzskatīt par nodarbinātības samazinājumu, ja viņa vietā ir nodarbināts imigrants. Tātad nodarbinātību imigrācija var tikai palielināt vai neietekmēt.

Pētījumos pierādīts, ka imigrācija ietekmē jauniešu nodarbinātību, bet skaidro to ar jauniešu lielāku elastību darba tirgū (ātri atkāpjas, jūtot apdraudējumu, nevēlas strādāt par zemu samaksu, ir teritoriāli mobili), un riska zonā esošu darbinieku darba un darba samaksas izredzes (māmiņas, pirmspensijas vecuma strādājošie).

Par negatīvu tiek uzskatīta arī **samazinoša ietekme uz darba samaksu**. 2007. gadā Lielbritānijā veiktā aptaujā noskaidrots, ka 2/5 atbildētāju uzskata imigrāciju par otro svarīgāko problēmu valstī, un vairāk kā puse atbildētāju uzskata, ka imigrācijas rezultātā vienkāršo profesiju strādājošo algas ir pazeminājušās. Vācijas Maršala fonda pētījumā 2007. gadā uzrādīts, ka 63% ASV atbildētāju un 57% Eiropas atbildētāju uzskata, ka imigrācijas ietekmē samazināsies algas darba tirgus zemāko algu jomās, un 48% ASV atbildētāju un 39% Eiropas atbildētāju uzskatīja, ka imigrācija samazinās algas augstākas darba samaksas sektoros (*Perspectives ...*, 2007: 25). Eiropas valstīs lielākas bažas par imigrācijas negatīvo ietekmi uz nodarbinātību un algām bija jaunajās dalībvalstīs – Polijā, Slovākijā. Attīstītajās valstīs (Francija, Itālija, Apvienotā Karaliste) lielākā daļa atbildētāju uzskatīja, ka imigrācija neietekmē algas. 53% ASV atbildētāju un 49% Eiropas atbildētāju uzskatīja, ka imigrācija var ietekmēt vietējo strādājošo darba iespējas.

Taču ietekme uz darba samaksu tiek vērtēta arī kā imigrācijas ieguvums. Imigrācija tiek uzskatīta par līdzekli darba tirgus sakārtošanai un darba izmaksu samazināšanai, tāpēc ietekme uz nodarbinātību un darba samaksu ir visplašāk pētīta. Pētījumi veikti ASV un Eiropas valstīs.

Standartuzskats par migrācijas ietekmi uz darba algu un nodarbinātību ir nostiprinājies pēc Harris un Todaro pētījumiem (Harris un Todaro, 1970).

Līdz šim galvenās migrantu plūsmas attīstītajās valstīs ienāca no Āfrikas, Dienvidāzijas un Latīņamerikas valstīm, un šī pieredze pētīta lielākajā daļā pētījumu. Pēdējā desmitgadē attīstītās valstīs saņem imigrantus no jaunajām Eiropas Savienības dalībvalstīm un citām Austrumeiropas valstīm. Kā iepriekš minēts, šīs imigrantu plūsmas atšķiras vairākos aspektos – uzvedība, izglītība, darba iemaņas, attieksme pret darbu, tiek uzskatītas par efektīvākām, taču principiālā ietekme nemainās.

Ekonomisti, kas pēta imigrāciju, ir nonākuši pie kopēja secinājuma, ka imigrācijas ietekme uz vidējo algu ir neliela un īslaicīga. Šis secinājums pamatots attīstīto valstu pieredzē, kur imigranti parasti ierodas no vājāk attīstītām valstīm, piekrīt strādāt zemas kvalifikācijas un zemu atalgotu darbu un bieži vien labākam darbam pat nav piemēroti. Imigrantu savstarpējās konkurences ietekmē algas samazinās, savukārt imigrantu radītais pieprasījums palielina darbaspēka vajadzību un algu līmenis atjaunojas. Skaidrojot procesu ekonomiskās teorijas kategorijās, pieprasījuma piedāvājuma likums saka, ka imigrācija ļauj samazināt algas, palielinot darbaspēka piedāvājumu, taču parasti papildus darbaspēka pieplūdums rosina arī ekonomisko darbību, kas savukārt atkal rada darbaspēka pieprasījumu un spiedienu uz algām. Darba spēka pieprasījuma un piedāvājuma līdzsvara modelī, palielinoties imigrācijai, piedāvājuma līkne virzās pa labi un darbaspēka cena samazinās. Savukārt papildus darbaspēka radītā lielākā preču un

pakalpojumu pieprasījuma rezultātā darbaspēka pieprasījums pieaug un pieprasījuma līkne novirzās pa labi, un algas atkal pieaug.

Piemēram, ASV pētījumi liecina, ka ja imigrantu skaits palielinās par 10%, vidējās algas mainās tikai par apmēram 10% (Somerville un Sumption, 2009: 11). Tomēr jomās, kur ieplūst imigranti un konkurē ar vietējiem strādājošiem, imigrācijas „algas” efekts ir lielāks – šajos sektoros algas samazinās, bet citos – augstākas kvalifikācijas darbos - palielinās. Citiem vārdiem, zemas kvalifikācija imigrantu ieplūduma ietekmē samazinās zemāk atalgoto algas un palielinās augstāk atalgoto algas, un otrādi – ieplūstot kvalificētam darbaspēkam, kvalificēta darbaspēka algas samazinās, turpretī zemo algu (vienkāršo darbu) sektorā pieprasījums palielinās un algas paaugstinās.

Bez tam, jo dažādākās jomās ieplūst imigranti, jo mazāka ir konkurence, ko tie rada savstarpēji un ar vietējo darbaspēku. Šī atziņa ir jāņem vērā Latvijā, kur darbaspēka ieviešanu paredzēts stingri vadīt un atļaut tikai kvalificēta darbaspēka ieviešanu. Jo kvalificētāks ir darbaspēks, jo mazāka konkurence ir jomā, kurā tas ierodas, jo lielāka konkurence un prasība pēc augstākas darba samaksas attīstās gan augsto, gan arī vienkāršo darbu sektorā.

Tomēr ekonomisti uzskata, ka darba samaksas un darbaspēka piedāvājumu daudz vairāk kā imigrācija ietekmē izglītība, amats, ražošanas izvietošana ārpus kapitāla īpašnieka valsts, demogrāfiskās izmaiņas un tehnoloģiskās izmaiņas (Somerville un Sumption, 2009: 11).

Ir atzīts, ka imigranti koncentrējas un savstarpēji konkurē kādās noteiktās sfērās – parasti tādās, kur nav nepieciešamas labas svešvalodu zināšanas, vietējās kultūras izpratne un vietējo apstākļu pazīšana. Jo labāk imigranti apgūst šīs iemaņas, jo vairāk viņi apdraud vietējo darbaspēku – pirmkārt, konkurējot ar to arvien līdzvērtīgāk raksturīgajās „imigrantu” sfērās, un otrkārt, iespiežoties sfērās, kur ir prasīta augstāka darba kvalifikācija.

Pat ja teorētiski imigranti var pakāpties augstākas darba kvalitātes sfērā, tomēr kopumā viņu konkurētspēja pret vietējiem strādājošiem ir vājāka, un tas izskaidro akadēmisko pētījumu secinājumu, ka imigrācijas negatīvā ietekme - apdraudējums vietējam darbaspēkam - ir pārvērtēta.

Savstarpējā konkurencē zemāko algu jomās, jauna imigrācija visvairāk apdraud to imigrantu darba apstākļus, kas valstī ieradušies agrāk. Pētījumi liecina, ka imigrācijas ietekme uz iepriekšējiem imigrantiem ir tiešām liela. Piemēram, Lielbritānijā zemo algu jomā imigrantu skaita pieaugums par 10% ļāva samazināt iepriekšējo imigrantu algas par 8%, kamēr vietējo strādājošo algas zemo algu sektorā samazinājās tikai par 0.6%. Līdzīgi un pat vēl lielāki samazinājuma novērtējumi atrasti Kalifornijā, Vācijā, un citos pētījumos (Somerville un Sumpton, 2009: 15).

No tā seko secinājums, ka imigrācija nozīmīgi ietekmē tikai iepriekšējo imigrantu algas, un tā iemesls ir valodas zināšanas.

Atzīstot, ka imigrācijas ietekme uz tautsaimniecību darba samaksas un nodarbinātības jomās ir īslaicīga, Somerville un Sumption uzdod jautājumu - cik ilga ir īstermiņa ietekme. Tā kā migrācija ir process, nevis atsevišķs notikums, īstermiņa ietekmes

summējas ilgtermiņa efektā, un tas pamato secinājumu, ka pat īslaicīga imigrācijas ietekme var būt grūdiens attīstībai.

Šajā pētījumā pieņemts, ka imigrācijai ir vāja un īstermiņa ietekme uz strādājošo algas samazinājumu un bezdarba palielinājumu, jo:

- 1) imigrācijas mērķis ir aizstāt aizgājušo vai papildināt, nevis aizstāt esošo,
- 2) Latvijas imigrācijas politika paredz sekmēt imigrāciju kvalificēto strādājošo kopā un retās profesijās, kas, kā pierāda pētījumi, drīzāk rada darba samaksas palielinājumu,
- 3) imigrācija nozīmīgi ietekmē tikai iepriekšējo imigrantu algas, galvenokārt valodas zināšanu dēļ, bet Latvijā vismaz tuvākajos gados nav paredzami tādi imigranti, kuru konkurētspēju ietekmē valodas zināšanas (vājas valodas zināšanas tiek pielīdzinātas vājai spējai komunicēties, bet to var radīt arī citas nepilnības).

Empīriskie pētījumi ir devuši dažādus, dažkārt pat pretrunīgus secinājumus par imigrācijas ietekmi uz **ienākumu atšķirību palielināšanos**. Daži zinātnieki pierāda, ka imigrācijas ietekmē ienākumu atšķirības nepalielinās, citi atrod, ka palielinās, taču šie rezultāti iegūti pētot migrāciju ASV, kur migranti ieplūst galvenokārt zemu apmaksāta darba jomās.

Tā kā produkcijas apjoma palielinājums ir tautsaimniecības jomās, kur imigranti ieplūst, un tie ieplūst darbietilpīgās un zemas darba samaksas jomās, imigrācija var rosināt **tautsaimniecības koncentrēšanos šādās jomās** (piemēram, Eiropā zemu darbaspēka izmaksu apstākļos var atjaunot tekstilrūpniecību vai ādas apstrādes rūpniecību). Tas var mazināt tautsaimniecības efektivitāti un attīstību (bet īstermiņā var būt pietiekošs ekonomikas augsmei). Šāda virzība ir nepārprotami pierādīta Vācijā un citās valstīs (pētījumu klāsts no Somerville and Sumption, 2009: 25 lpp.) Šo pētījumu rezultāti pierāda, ka imigrācija kavē tehnoloģisko progresu un pāreju uz darbu taupošām tehnoloģijām, jo imigrantu darba spēks ir lētāks nekā investīcijas tehnoloģijās un inovācijās. Pēdējo gadu darbietilpīgo nozaru ekspansija uz imigrantu bāzes Īrijā un Lielbritānijā apliecina šo atklājumu patiesumu, un norāda uz šādas virzības bīstamību – abās valstīs pašlaik ir smaga ekonomikas lejupslīde.

Imigrācijas ietekme uz tautsaimniecības struktūru ir svarīga Latvijā, kur tautsaimniecība arī bez papildus stimuliem tiecas izvietoties zemu algu un zemas pievienotās vērtības jomās. Šo efektu var skaidrot ar to, ka ārvalstu ieguldītājiem Latvija ir zemu darba izmaksu zona, un darbietilpīgās ražošanas dominance ir piemērots ekonomiskās darbības modelis šādā vidē.

Imigrācija noteikti rada **sociālo un etnisko spriedzi**, tāpēc sevišķi svarīgi ir uzlabot imigrantu konkurētspēju arī citos sektoros. Lai aizturētu savstarpēju nepatiku un *immigrant underclass* veidošanos, imigrācija ir jāpapildina ar integrācijas politiku, kas rada **papildus izdevumus valsts budžetā**.

Vācijas Maršala fonda pētījumā pārbaudīts priekšstats par imigrantu ietekmi uz sociālo izmaksu palielināšanos (*Perspectives ...*, 2007: 25). 68 % ASV atbildētāju un 59% Eiropas atbildētāju uzskata, ka imigrantu strādnieki var būt papildus slogs sociālo izmaksu jomā. Vācijā tā uzskatīja puse atbildētāju.

Lai nemazinātu kopējo **darbaspēka kvalifikāciju**, jāseko, lai darba devēji apmāca imigrantus, bet arī nepārtrauc vietējā darbaspēka apmācību. Tas nozīmē, ka imigrantu pieplūdums rada nepieciešamību tērēt vairāk līdzekļus **apmācībai un pārkvalifikācijai** – gan imigrantu, gan vietējo strādājošo.

Palielinot pieprasījumu, imigranti var ietekmēt arī **cenu līmeni** – paaugstināt, bet citos pētījumos konstatēts, ka resursu ekonomija un augstāka produktivitāte, ko dod imigranti ļauj cenas pazemināt.

Dažos pētījumos pierādīts, ka imigrantu ierašanās sekmē **mājokļu cenu paaugstināšanos**, bet citi to apstrīd.

1.7.2. Emigrācijas ietekme

1.7.2.1. Ieguvums

M. Hazana pētījumā *Ekonomiskās migrācijas cēloņu izpēte un monitoringa sistēmas izveide ekonomiskās migrācijas ietekmes noteikšanai uz LR tautsaimniecību* (Hazans, 2005) konstatēts, ka darbaspēka aizplūdes ietekme uz Latvijas tautsaimniecību ir daudzveidīga un atzīmētas emigrācijas potenciālas sekas:

- paplašināsies Latvijas iedzīvotāju darba tirgus iespējas; samazināsies bezdarbnieku skaits,
- izveidosies darbaspēkā trūkums atsevišķās profesijās un/vai nozarēs (valsts vai reģionu mērogā),
- spiediens uz algām Latvijā (augšup),
- strādājošie kļūs prasīgāki attiecībā uz darba apstākļiem, rezultātā darba apstākļu uzlabošanās tempi pieaugs,
- var kļūt pieprasītas darba tirgū iedzīvotāju kategorijas, kas agrāk nebija pieprasītas un/vai nebija pietiekoši aktīvas darba tirgū, piemēram: sievietes pirmspensijas vecumā, iedzīvotāji vecāki par 60 gadiem, pusaudži,
- mainīsies darba devēju personāla atlases prioritātes,
- pieaugs elastīgā darba laika un citu netradicionālo darba organizācija formu izplatība,
- var būtiski izmainīties iedzīvotāju vecuma struktūra,
- var tikt apdraudēta sociālās aizsardzības sistēmas ilgtspējība,
- daļu Latvijas iedzīvotāju (vai bijušo iedzīvotāju) ārzemēs nopelnīto līdzekļus iztērē Latvijā viņu ģimenes locekļi, radnieki, draugi vai arī viņi paši atgriežoties Latvijā, caur šo kanālu darbaspēka aizplūde pozitīvi ietekmē iedzīvotāju ienākumus, kā arī investīcijas un netieši citus makroekonomiskus indikatorus,
- Latvijas izcelsmes darba ņēmēju esamība ES-15 valstīs visticamāk stimulēs šo valstu TĀI Latvijā (skat. World Bank 2005).
- atgriezeniskās emigrācijas gadījumā ārzemēs iegūtās zināšanas, pieredze, sakari var tikt produktīvi izmantoti Latvijas uzņēmumos.

Kā redzams, uzskaitījumā ir apkopoti gan ieguvumi, gan zaudējumi, ekonomiski, gan sociāli novērtējumi, taču tikai daži no tiem ir izskaitļojami vērtības izteiksmē. Gandrīz visi iekļautie ir mikrolīmeņa (indivīda, uzņēmuma) ietekmes novērtējumi. Savukārt daļa makroekonomisko ieguvumu uzskaitījumā nav iekļauti. Tāpēc turpmāko modeļa aprēķinu vajadzībām, esam veidojuši savu emigrācijas tiešo un netiešo ieguvumu uzskaitījumu.

Emigrācijas **tiešie ieguvumi** ir vairāki.

Emigranti sūta uz mājas zemi daļu savu ārzemēs iegūto ieņēmumu. Pētījumi liecina, ka imigranti, sevišķi tie, kas domā, ka ir ieradušies uz laiku peļņas nolūkā, dzīvo ļoti taupīgi un sūta uz mājām iespējami daudz līdzekļu. Vācijas Maršala fonda pētījumā (*Perspectives ...*, 2007: 25) ziņots, ka imigranti uz mītnes zemi – attīstības valstīm 2006. gadā nosūtījuši 207 miljardus USD - vairāk kā divas reizes vairāk kā kopējais starptautiskās palīdzības apjoms šīm valstīm. Šis fakts apstiprināts arī Starptautiskās Migrācijas organizācijas (IMO) ģenerāldirektora izteikumos presē (piemēram, Swing, 2009). Šie sūtījumi daudzās valstīs ir galvenais kapitāla ieplūdes kanāls un daudzām ģimenēm vienīgais iztikas avots. Attīstītajās valstīs uzskata, ka šie sūtījumi kompensē zaudējumus, ko rada strādājošo skaita samazinājums un *brain drain*, taču šis apgalvojums nekad nav ticis pierādīts empīriski.

Hazana jaunākajā pētījumā (Hazans, 2009), atsaucoties uz Pasaules Bankas datiem, minēts, ka 2007. gadā emigranti no Latvijas ir atsūtījuši uz Latviju 219 USD uz katru iedzīvotāju (3000 USD uz katru cilvēku, kam kāds no ģimenes strādā ārvalstīs), Lietuvā – 192 USD), un atsūtītā kopsumma Baltijas valstīs līdzinās 2 līdz 2,5% no IKP.

Šie sūtījumi uzlabo maksājumu bilanci.

2005.-o gadu pasaules ekonomikas krīze pierāda, ka sūtījumu uz mājām ir tikpat nedrošs finanšu pamats, kā jebkuri ārpus savas ražošanas esoši līdzekļi (aizdevumi utt.). Starptautiskā Migrācijas organizācija (IMO) savās publikācijās apstiprina, ka emigrantu sūtījumi krīzes laikā ievērojami samazinās, un emigrācijas valstīs daudzas ģimenes paliek bez iztikas līdzekļiem (*Migration*, 2009). Tas nozīmē, ka emigrācijas lomu ienākumu radīšanā iekšzemē nedrīkst pārspīlēt.

Izbraukušie (izņemot tos, kuri ilgstoši dzīvo otrajās mājās ārvalstīs, bet Latvija paliek viņu mājas zeme), pārstāj izmantot tiesības uz sociālajām garantijām (izglītība, veselība, pensijas). Samazinās sociālo un sabiedrisko pakalpojumu pieprasījums un budžeta izdevumi sabiedrisko un sociālo pakalpojumu sniegšanai radot **ekonomiju valsts budžetā**. Taču šis ieguvums ir nosacīts, jo samazinās arī nodokļu maksātāju kopums un nodokļu ieņēmumi.

Netiešie ieguvumi ir minēti uzskaitījumā sadaļas sākumā.

Ja emigrācija netiek kompensēta, samazinās pieprasījums un tā ietekmē – cenas.

1.7.2.2. Izmaksas

Emigrācijas **tiešās izmaksas (zaudējums)** ir pretējas imigrācijas ieguvumiem:

- 1) iedzīvotāju skaita samazinājums, ja migrācijas saldo ir negatīvs,
- 2) iekšzemes patēriņa samazinājums, ko rada katrs emigrants,
- 3) ražošanas apjoma samazinājums, ko dod katrs aizbraukušais strādājošais,

- 4) pievienotās vērtības samazinājums,
- 5) peļņas samazinājums,
- 6) nodokļi valsts budžetā.

Netiešās izmaksas rada nekompensēta emigrācija.

Tā kā no valsts izbrauc vairāk jaunu cilvēku – gan vīrieši gan sievietes, iedzīvotāju kvalitatīvais sastāvs pasliktinās, kas rada divas sekas – **nepilnvērtīgu iedzīvotāju ataudzi** un tai sekojoši **sabiedrības novecošanos**.

Sabiedrības novecošanās sekas ir veco ļaužu daļas palielināšanās iedzīvotāju struktūrā, strādājošo daļas samazināšanās, demogrāfiskās slodzes palielināšanās. Tā kā dzimstība pasliktinās, jauno cilvēku daļa iedzīvotāju kopā turpina samazināties ģeometriskā progresijā – ja iedzīvotāju skaits samazinās par 9%, iedzīvotāju skaits vecuma grupā 16-24 samazinās par 24% (Wright, 2008: 8, 9). Sarūkot strādājošo skaitam, sarūk nodokļu maksājumi, bet, palielinoties sociāli atkarīgo iedzīvotāju skaitam, vajadzība pēc sociāliem pakalpojumiem pieaug – rezultāts ir sociālās drošības sistēmas bankrots. Šī perspektīva ir bīstami tuvu daudzās Eiropas Savienības valstīs, piemēram, Skotijā, Vācijā, Zviedrijā, arī Latvijā.

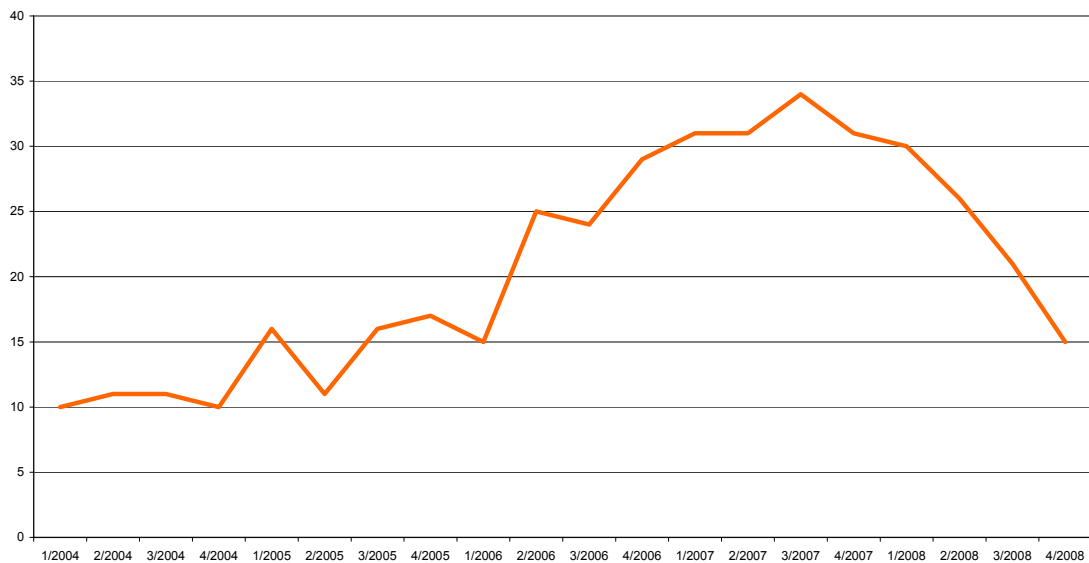
Salīdzinot ar citām Eiropas Savienības valstīm, 2006. gadā Latvijā dzimstības rādītājs bija zem ES vidējā, un dzīves ilguma rādītājs otrais zemākais gan vīriešiem, gan sievietēm (Wright, 2008: 4,6). Iedzīvotāju skaita samazināšanās ekonomiskā ietekme Latvijā nekad nav pētīta. Lai saprastu ietekmes nozīmīgumu, var izmantot Skotijā veikto ietekmes novērtējumu. Iedzīvotāju skaits Skotijā 2006. gadā bija vairāk kā 5,1 miljons, un demogrāfisko faktoru ietekmē tas draudēja samazināties līdz 4,7 miljoniem 2051. gadā. Salīdzinot ar Skotiju, Latvijā iedzīvotāju skaita samazinājums ir straujāks, bet to rezultātā izveidotā demogrāfiskā situācija no ekonomiskā viedokļa ir daudz sliktāka.

Samazinoties iedzīvotāju skaitam, samazinās izlaide (Skotijas piemērā par 13,4%), patēriņš (8,8%), konkurētspēja (rēķināta kā *inverse of export prices*) samazinās par 5,3%, nodarbinātība samazinās par 14,4%.

Konkurētspējas pasliktināšanās rada galvenokārt darba izmaksu kāpums. Emigrācijas ietekmē konkurence darba tirgū samazinās, turpretī pieprasījums paliek nemainīgs, vai, aktīvos ekonomikas periodos pieaug. Darba spēka trūkums kavē uzņēmumu paplašināšanos – uzņēmumi cenšas piesaistīt darbiniekus, maksājot vairāk un pārpērkot darbiniekus – algas aug straujāk kā produktivitāte – darba izmaksas pieaug – ražošanas izmaksas pieaug – pašizmaksa pieaug – uzņēmumi zaudē konkurētspēju.

Piemēram, Skotijas piemērā iedzīvotāju skaita samazināšanās rezultātā darba algas pieauga par 10,8%. Latvijā 2005. - 2008. gadā vidējā darba alga pieauga par 1,95 reizes vienas stundas darba izmaksas strauji auga, tai sekoja rūpniecības lejupslīde un bezdarbs.

18. attēls. Vienas stundas darba izmaksu dinamika Latvijā.

Avots: CSP preses ziņojums.

Palielinoties izmaksām, pieaug cenas, un **iedzīvotāju labklājība pasliktinās**.

Emigrācijas ietekmē iestājas **ieņēmumu-izdevumu asimetrija** – vecāki strādā un maksā nodokļus ārpus Latvijas – bērni mācās Latvijā.

Pateizējā ekonomiskā krīze migrācijas situāciju sarežģī vēl vairāk. Daļa izbraukušo, zaudējot darbu ārvalstīs, atgriežas Latvijā, radot **papildus slodzi sociālo labumu sadalē**, kas ekonomisko problēmu ietekmē jau tā ir apgrūtināta. No otras puses, paplašinās darba tirgus piedāvājums, darba ņēmēju prasības samazinās, kas savukārt atvieglo uzņēmējdarbību.

Vērtējot emigrācijas sekas, nedrīkst aizmirst arī **sociālo un kultūras ietekmi** – Latvijā zūd latviskums.

Nepilnu ģimeņu emigrācija rada negatīvas **sociālas sekas**, jo bērni aug bez vecākiem – palielinās noziedzība – zemāka izglītības kvalitāte – sliktāk sagatavots darbspēks.

Kopumā emigrācija veicina konkurentu konkurētspēju.

II. Migrācijas matemātiskā modeļa koncepcija

Literatūrā var atrast izstrādātus matemātiskos instrumentus iedzīvotāju, darbaspēka un migrācijas ietekmes analīzei.

Iedzīvotāju ataudzes aprēķinu tehnoloģija (demogrāfiskais modelis) ir labi izstrādāta (skat. piemēram, Hinde, 1998, Latvijas pensiju sistēmas pamatojuma modelis).

Ietekmes vienādību klasika ir atrodama (Layard, Nickel un Jackman, 1991). Šīs vienādības tiek pielāgotas valstu specifiskajiem apstākļiem, piemēram, modelī, kas izstrādāts Stratklaidas universitātē Skotijā.

Skotijas modelī iedzīvotāju skaita samazināšanas ietekme uz tautsaimniecības efektivitāti ir analizēta divos aspektos (pamatojoties uz Katjas Lisenkovas līdzsvara modeli Skotijas ekonomikas prognozēšanai *AMOS*) – kā darbaspēka piedāvājuma efekts un darbaspēka pieprasījuma efekts. Samazinoties iedzīvotāju skaitam, darbaspēka piedāvājuma līkne novirzās pa kreisi, darba samaksa palielinās, darba izmaksas palielinās, ražošanas izmaksas palielinās, tautsaimniecība zaudē konkurētspēju un izlaide samazinās. Darbaspēka pieprasījuma efekts izpaužas tādejādi, ka ja valdības izdevumi uz iedzīvotāju nemainās (autori pieļauj, ka iedzīvotājiem novecojot, valdības izdevumiem vajadzētu palielināties), kopējie valdības izdevumi samazinās (mazāks iedzīvotāju skaits). Pieprasījums pēc produktiem un pakalpojumiem samazināsies, un darbaspēka pieprasījuma līkne novirzīsies pa labi, tā rezultātā samazināsies algas un izlaide, taču darbaspēka piedāvājuma efekts ir lielāks nekā darbaspēka pieprasījuma efekts. Demogrāfiskais modelis ir savienots ar makroekonomikas līdzsvara modeli, kurā aprēķina iedzīvotāju izmaiņu ietekmi uz iekšzemes kopproduktu, nodarbinātību un konkurētspēju un atsevišķām tautsaimniecības nozarēm.

Savukārt migrācijas mehānisms un ietekme uz darba samaksu un nodarbinātību ir izstrādāts Haris un Todaro modelī (Harris and Todoro, 1970). Autori izveidoja modeli, lai pētītu migrācijas ietekmi iekšzemē no pilsētas uz laukiem. Arī šīs teorētiskās atziņas tiks izmantotas modeļa sagatavošanā.

2.1. Modeļa mērķis

Migrācijas matemātiskais modelis (MMM) iecerēts kā tautsaimniecības prognozēšanas modeļa viens modulis.

Migrācijas matemātiskā modeļa mērķis ir noteikt vērtības izteiksmē, kā migrācijas procesi ietekmē tautsaimniecību.

Ar modeļa palīdzību paredzēts vērtēt legālās migrācijas (emigrācijas un imigrācijas) ietekmi. Nelegālās migrācijas un pārobežu migrācijas, ietekmi uz tautsaimniecību paredzēts ņemt vērā, bet matemātiskajā modelī tā nav iekļauta, tāpat kā nav novērtēts, kā Latvijas tautsaimniecību ietekmē ar otro māju izmantošanu un ar darbā nosūtīšanu saistīto iedzīvotāju ilgstoša uzturēšanās ārvalstīs.

Blakusmērķis ir ar modeļa palīdzību atrast optimālo net-migrācijas līmeni, kas dotu iespēju novērst iedzīvotāju skaita samazināšanas radītās sekas, bet nekaitētu sabiedrības attīstībai un sociālai saskaņai valstī. Piemēram, Skotijā laikā no 2001. gadam līdz 2006. gadam iebrauca apmēram 80000 imigrantu (apmēram 13 tūkstoši imigrantu gadā, Skotijā dzīvo apmēram 5 miljoni iedzīvotāju). Aprēķinos pierādīts, ka, lai novērstu

makroekonomiskās problēmas, ko rada Skotijas demogrāfiskās situācijas pasliktināšanās, ik gadu līdz pat 2051. gadam imigrantu skaitam vajadzētu pārsniegt emigrantu skaitu par 15-20 tūkstošiem (Wright, 2009: 12,13).

Latvijā demogrāfiskā situācija ir līdzīga, un demogrāfiskās situācijas pasliktināšanas makroekonomiskā ietekme visticamāk ir vēl lielāka, jo valsts kļūst pārāk maza, lai varētu veidot neatkarīgu un efektīvu tautsaimniecību. Skotijas imigrācijas līmenim atbilstošs līmenis Latvijā varētu būt 6-10 tūkstoši imigrantu gadā. Kādas sekas radītu šādas demogrāfiskās norises un vai tas ir iespējams – to noteikt būs šī modeļa mērķis.

Tālāko pētījumu mērķis ir noteikt, vai pastāv optimāls iedzīvotāju skaits un struktūra, kas konkrētajā teritorijā ļauj iegūt vēlamo ekonomisko efektu (labklājību).

Pētnieki apzinās, ka matemātiskais modelis ir balstīts uz pieņēmumiem, kas nākotnes skatījumā var būt neprecīzi. Tomēr jebkāds aprēķins ir labāks par vienkāršu minējumu, tāpēc imigrācijas ietekmes pētīšanai izvēlēta šī pētījumu metode.

Papildus metodes īpatnībām, aprēķinus var apgrūtināt precīzu migrācijas datu trūkums.

2.2. Modeļa pamatprincipi

**Prognozēšanas modelis.

** Struktūra – iedzīvotāju ataudzes modelis (1. bloks) un ietekmes modelis (pamatmodelis, 2. bloks).

** Iedzīvotāju skaits, struktūra un neto migrācija ir ārēji faktori kas noteikti atsevišķi no pamatmodeļa.

** Aprēķinā iekļauj kopējā iedzīvotāju skaita izmaiņas un strādājošo skaita izmaiņas.

** Detalizēta pieeja – dalot migrācijas plūsmas stratās, atbilstoši pieejamo statistisko datu dalījumam:

- pēc izglītības,
- pēc vecuma,
- pēc dzimuma,
- pēc nodarbinātības statusa,
- pēc tautības.

** Ietekmes novērtējums piedāvājuma un pieprasījuma aspektos.

** Ietekmes novērtējuma pamatprincips - migrācijas radīto ieguvumu un zaudējumu salīdzinājums.

** Ietekmes novērtējuma jomas:

- izlaide,
- IKP,
- nodokļi,

- aizvietošana: vietējie *versus* imigranti, zemākas kvalifikācijas darbs *versus* augstākas kvalifikācijas darbs,
- tautsaimniecības struktūra (izejot no idejas, ka imigranti pārsvarā ierodas mazkvalificētā un slikti atalgotā darbā).

Ar modeļa palīdzību varēs noteikt pieļaujamo sociālo garantiju līmeni imigrantiem, kas sekmētu viesstrādnieku interesi par darbu Latvijā, bet neradītu papildus sociālās izmaksas.

** Ietekmes novērtējuma metode

Literatūrā sastopami vairāki priekšlikumi, kā empīriski noteikt migrācijas ietekmi:

- 1) salīdzināt to, kas ir noticis ar to, kas būtu noticis, ja nebūtu migrācija – salīdzināt migrācijas skartās vietas ar neskartām vietām, ņemot vērā blakusatšķirības, kas varētu ietekmēt rezultātu (grūtības – blakusatšķirības var ietekmēt arī migrācijas ietekmi, migrācijai ir plašāka ietekme nekā tikai vienā teritorijā, tāpēc ir pieņemts, ka šī metode novērtē migrācijas zemāk nekā tā ir),
- 2) simulācijas metode (parasti makroekonomiskajos aprēķinos, grūtības – pieņēmumi, novirzes var būt abos virzienos).

Secinājumi

Pētījuma secinājumi veidoti atbilstoši nākotnes situācijai, kad Latvija kā Eiropas Savienības dalībvalstij nāksies iekļauties kopējā Eiropas Savienības nostājai imigrācijas jautājumos, kas formulēta ES dokumentos *ES kopīgie pamatprincipi imigrantu integrācijai* (pieņēmusi ES tieslietu un iekšlietu padome 2004. gada 19. novembrī) un *Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda nacionālā programma 2007. – 2013. gadam*, EK Ziņojumā *Migrācijas jautājumu integrācija Eiropas Savienības attiecībās ar trešajām valstīm* (COM (2002) 703 final), Eiropas Komisijas direktīvās par ģimenes apvienošanu ((2003/86/EK) un ilgtermiņa uzturēšanos (2003/109/EK). Trešo valstu pilsoņu integrācija pakāpeniski kļūst par Eiropas kompetences jomu, un tas nozīmē, ka agri vai vēlū arī Latvijā nāksies pielāgot imigrācijas nosacījumus kopējiem pamatprincipiem, un imigrācija pastiprināsies.

Pētījuma rezultātā iegūti šādi secinājumi.

Sabiedrība un eksperti uzskata, ka kopš 2004. gada migrācija ietekmē norises tautsaimniecībā.

Latvijā ir liberāla emigrācijas politika un stingri ierobežojoša imigrācijas politika, emigrācija tiek uztverta ar izpratni, bet imigrācija ar nepatiku un noliegumu.

Migrācijas jautājumam vēlti vairāki pētījumi, taču (ar dažiem izņēmumiem) tie galvenokārt vēlti emigrācijas sociāli ekonomisko seku novērtējumam.

Emigrācijas un imigrācijas ietekme vērtības izteiksmē nav pētīta un vērtēta, nav ne instrumentu (matemātisko aprēķinu modeļu) ne institūcija, kur šādus novērtējumus veiktu.

Emigrācijas ietekmes skaidrojumos tiek uzsvērtā pozitīvā ietekme un tikpat kā nav atklāta negatīvā ietekme.

Ārvalstīs migrācijas jautājumiem veltītie pētījumi vairāk apskata imigrāciju, imigrācijas pozitīvās un negatīvās sekas tiek analizētas daudz rūpīgāk kā emigrācijas.

Pētījumos secināts, ka imigrācija labvēlīgi ietekmē tautsaimniecības attīstību gan īstermiņā, gan ilgtermiņā.

Imigrācijas nozīmību nosaka arī tas, ka demokrātiskās valstīs emigrāciju nav iespējams ierobežot un tā pieaug, radot galvenokārt darbaspējīgo iedzīvotāju zaudējumu, ko nevar kompensēt ar dzimstību.

Iedzīvotāju un darbaspējīgo skaita samazinājums rada ekonomiskos zaudējumus – neiegūtās produkcijas, nesaņemto nodokļu, dzīves dārdzības un konkurētspējas zaudējuma veidā.

Attīstītajās valstīs ir imigrācijas politika un imigrācijas seku novērtēšanas metodes, to skaitā matemātiskie modeļi, imigrācijas politika.

Migrācijas procesu vienpusība noved pie asimetriskām migrantu plūsmām un iedzīvotāju skaita samazinājuma papildus tam, ko rada attīstītām valstīm raksturīgs negatīvs iedzīvotāju dabiskais pieaugums.

Tāpēc vēlams arī Latvijā veikt pilnvērtīgāku migrācijas procesu analīzi, noskaidrot migrācijas sekas vērtības izteiksmē un veidot efektīvu valsts ekonomiskajām interesēm atbilstošu migrācijas politiku.

Šim nolūkam kā lielāka tautsaimniecības prognozēšanas modeļa sastāvdaļa tiek veidots ekonomiski matemātiskais imigrācijas ietekmes modelis.

Modeli veido divi bloki – demogrāfiskais modelis, kas ietver migrāciju (1. bloks), un ietekmes aprēķina modelis (pamatmodelis – 2. bloks).

Modelī paredzēts noteikt emigrācijas, imigrācijas un migrācijas saldo ietekmi uz: izlaidi, IKP, nodokļu maksājumiem, aizvietošanas situāciju: vietējie *versus* imigranti, zemākas kvalifikācijas darbs *versus* augstākas kvalifikācijas darbs, un tautsaimniecības struktūru (izejot no idejas, ka imigrācija sekmē zemi kvalificēta un slikti atalgota darba nozares), bet emigrācija ierobežo darbietilpīgo nozaru attīstību (tai skaitā pakalpojumus).

Ar modeļa palīdzību būs iespējams noteikt pieļaujamo sociālo garantiju līmeni imigrantiem, kas sekmētu viesstrādnieku interesi par darbu Latvijā, bet neradītu papildus sociālās izmaksas.

Vēres

- Borjas G. (2003). *The Labour Demand Curve is Downward Sloping: Re-examining the Impact of Immigration on the Labour Market*. NBER Working Paper 9755.
- Card D. (2007). *How Immigration Affects U.S. Cities*. CReAM Discussion Paper 11/07.
- Control of Immigration: Quarterly statistical summary, United Kingdom* (2008). October – December 2008 (second edition). Home Office. Skatīts 28.05.2009.
<http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs09/imm109.pdf>
- Europe and the Demographic Challenge*. CESifo Forum, Volume 8, No. 3, Autumn, 2007.
- Europe and the New Division of Labour*. CESifo Forum, Volume 8, No. 3, Autumn, 2007.
- Europe in the Global Competition for Talent*. CESifo Forum, Volume 9, No. 3, Autumn, 2008.
- German Marshall Fund (2007). *Perspectives on Trade and Poverty Reduction. A Survey of Public Opinion. Key Findings Report 2007*. Washington DC: German Marshall Fund.
<http://www.gmfus.org/economics/tpsurvey/2007TPSurvey-FINAL.pdf>, skatīts 22.04.2009.
- EURES. Eiropas darba mobilitātes portāls,
<http://ec.europa.eu/eures/main.jsp?acro=free&lang=lv&countryId=FR&fromCountryId=PL&accessing=0&content=1&restrictions=1&step=2>, skatīts 29.04.2009.
- Harris J., Todaro M. (1970). *Migration, Unemployment & Development: A Two-Sector Analysis*. American Economic Review, March 1970; 60(1):126-42.
- Hazans M. (2005). *Ekonomiskās migrācijas cēloņu izpēte un monitoringa sistēmas izveide ekonomiskās migrācijas ietekmes noteikšanai uz LR tautsaimniecību*. Eksperta atskaite LR Ekonomikas Ministrijai. 2005. gada 30. oktobris,
http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item_file_21442_3.pdf
- Hazans M. (2009). *Baltijas valstu darbaspēka migrācija: pieredze un perspektīvas*. Rīga: Latvijas Universitāte. Pētījuma prezentācija.
http://www.politika.lv/temas/fwd_eiropa/17224/
- Hinde P.R.A. (1998). *Demographic methods*. London: Arnold publishers.
- Horakova M., Kux J. (2003). Country Study on Informal Economy in the Czech Republic. Research Institute of Labour and Social Affairs. Prague, kā citēts *Neregistrētās nodarbinātības novērtējums* (2007). ES Struktūrfondu Nacionālās programmas “Darba tirgus pētījumi” projekta “Labklājības ministrijas pētījumi” pētījums Nr VPD1/ESF/NVA/04/NP/3.1.5.1./0001/0003. Latvijas Universitāte.
- Indāns I. (2004). *Imigrācijas ietekme uz etniskajām attiecībām Latvijā ES paplašināšanās kontekstā*. Rīga: Friedrich Ebert Stiftung, LAI.

Indāns I. (2006). „Migrācija Latvijā vēsturiskā perspektīvā.” Referāts konferencē *Vai Latvija iet Īrijas pēdās: darbaspēka migrācija*, Rīgā 2006. gada 20. janvārī. www.politika.lv, skatīts 20.04.2009.

Latvijas statistikas ikmēneša biļetens, 2009/02

Layard R., Nickell S., Jackmann R. (1991). *Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour market*. Oxford: Oxford University Press. Lisenkova, K., P. McGregor, N. Pappas, K. Swales, K. Turner and R.E. Wright, (2008), “Scotland the Grey: A Linked Demographic- CGE Analysis of the Impact of Population Ageing and Decline.” *Regional Studies*, DOI: 10.1080/00343400701654228, nav pieejams brīvai lietošanai.

„LDDK: valdības vilcināšanās migrācijas jomā kavē tautsaimniecības attīstību.” (2007). *LETA*, 7. novembris.

Lisenkova K., McGregor P., Pappas N., Swales J.K., Turner K., Wright R.E. (2008). *The Macroeconomic Impacts of Demographic Change in Scotland: Evidence from a Computable General Equilibrium Model*. Glasgow: University of Strathclyde, February 2008, Corresponding author: Prof. Robert E. Wright, Department of Economics, University of Strathclyde, Sir William Duncan Building, 130 Rottenrow, Glasgow, Scotland, G4 0GE, <http://www.upo.es/econ/seminars/Wright.pdf>, skatīts 29.04.2009.

Manning, A. (2004). *We Can Work It Out: The Impact of Technological Change on the Demand of Low-Skill Workers*. *Scottish Journal of Political Economy*, vol. 51, issue 5, pages 581-608.

Mācāmies uzņemt. Imigrantu integrācija Latvijā un Polijā 2008. (2008). Rīga: Sabiedriskās politikas centrs „Providus”.

Migrants fiscal impact model 2008. Access Economics Pty Limited. 11. April 2008.

Migration, Spring, 2009.

Nereģistrētās nodarbinātības novērtējums (2007). ES Struktūrfondu Nacionālās programmas “Darba tirgus pētījumi” projekta “Labklājības ministrijas pētījumi” pētījums Nr VPD1/ESF/NVA/04/NP/3.1.5.1./0001/0003. Latvijas Universitāte.

Newsletter (2004). Foundation Pour L’Innovation Politique. No.4, September.

Newsletter (2006). Foundation Pour L’Innovation Politique. No.20, April.

Paparde I. (2005). “Neērts jautājums – migrācija.” *Dialogi.lv.*, 28.11.2005.

Perspectives on Trade and Poverty Reduction (2007). A survey of public opinion. Key findings report, 2007. German Marshal Fund.

<http://www.gmfus.org/economics/tpsSurvey/2007TPSurvey-FINAL.pdf>, skatīts 29.04.2009.

„Pētījums: imigrantiem vislabākā dzīve ir Zviedrijā, vissliktākā Latvijā.” (2007) *LETA*, 2007. gada 15. oktobris.

Pētījums par ārpus Latvijas dzīvojošajiem bijušajiem Latvijas iedzīvotājiem, viņu pēctečiem un kopienām (2006). 1. posma rezultāti. SKDS,

http://www.integracija.gov.lv/doc_upl/petijums_diasporas07092006.doc, skatīts 24.04.2009.

(2007).

Profesiju identifikācija, kurās darba devēji vēlas nodarbināt ārvalstu speciālistus, jo uzskata, ka Latvijā nav pietiekami kvalificētu speciālistu. (2007). LM Darba tirgus pētījumi, projekts "Nodarbinātības valsts aģentūras pētījumi". SIA "Marketing House".

Rozenfelde L. (2007). „Kas notiek Latvijā: Augsti kvalificēts darbaspēks – kas tas tāds?” Delfi, 2007. gada 12. decembris.

Sinn H-W. (2006). „Welcome and introduction to the 5th Munich Economic Summit 2006.” *CESifo Forum*. Volume 7, No.3, Autumn.

Somerville W., Sumption M. (2009). *Immigration and the labour market: Theory, evidence and policy*. Migration policy Institute. Equality and Human Rights Commission. <http://www.migrationpolicy.org/pubs/Immigration-and-the-Labour-Market.pdf>, skatīts 20.04.2009.

Swing W.L. (2009). “Let’s Not Make a Migrant Crisis out of an Economic One.” *Migration*, Spring.

Vasileva K., Sartori F. (2008). „Acquisition of citizenship in the European Union.” *Statistics in Focus, Population and Social Conditions*. 108/2008. Eurostat.

Wright R.E. (2008). *The Economics of New Immigration to Scotland*. Hume Occasional Paper No. 77. <http://www.davidhumeinstitute.com/DHI%20Website/publications/hop/HOP%2077%20The%20Economics%20of%20New%20Immigration%20to%20Scotland.pdf>.